

३
मा. अ. द. य. र. नी. मा. ते. य. दी.

६३

जोधरा इ. म. य. मा. य. य. य.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક C-૪૧૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ માતૃદેવતા મંત્રોત્સવ

વિષય ૮૩૬૪ : ૩૨,

માઝદયસ્ની મોતેબરી

યાને

જમશીદ—ઝોહાક—ફરીદુનની તવારીખ

પદ, ગદ્ય તથા સંગીતમાં. (નોટશન સાથે.)

લખનાર—એરબ રસ્તમજી ગોળવાલા,

પ્રીન્સીપલ અને માલેક,

ગોળવાલા ફાઈ દયુશન કલ્લાસીસ, મુંબઈ,

સ્થાપક તથા ઓનરરી સેક્રેટરી, માઝદયસ્ની મંડળ, મુંબઈ.

—:૦:—

(સઘળા હક્ક કર્તાને સ્વાધીન છે.)

સને ૧૯૨૧.

આ પુસ્તક મીં એરય રસ્તમજી ગોળવાલાએ મુંબઈમાં ફાટ
જુઁબાખાનાની સામે “ગોળવાલા ફાટ” ટયુશન ક્લાસ”
મધથી પ્રગટ કયું છે

અને

મીં અરદેશર ખરશેદજી દેશાઈએ ‘નવરંગ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ’માં
૨૩૭, બજારગેટ, ફાટ-મુંબઈ મધે છાપ્યું છે.

કર્તાના શરૂઆતના બોલ.

—o—

પ્રથમ તે પાક પરવરની પનાહમાં આ પુસ્તક પેશ કરતાં ભારે ખુશાલી ઉપજે છે, તે ખુશાલી એ માટે કે સાહિત્યનાં ક્ષેત્રમાં આ મારી પહેલી નમ્ર કાશેશ છે કે જેની કૃત્તેહ ઉપર એવી ખીજ ભવિષ્યની કાંઈક કાશેશોનો આધાર રહે છે. અને જે કાશેશને માહરા અનેક ભણેલા મિત્રો અને જાણીતા લેખકો તેમજ કવિઓએ એકે એવાજે વખાણી છે. આવું એક પુસ્તક બહાર પાડવાનું કંઈ મહાભારત શાહનામું બનાવવા જેવું કામ નથી, પણ તે મહાન શાએરાન શાએર શ્રીરદોસી, કે જેનું નામ યાદ કરતાંજ આપણામાં આભારનો કાંઈક જુસ્સો તુરત ઉત્પન્ન થાય છે અને આપણી અસલી ધરાની શહેનશાહતની જીવેદાનની જે યાદગારી આપણી કને હસ્તી ધરાવે છે તેનેજ આભારી છે, તેનાજ આધારે એક જ્ઞાન સાથે ગમત આપનારું નાનકડું પુસ્તક બહાર પાડવાનો મારો હેતુ છે.

પારસી કોમની કેટલીક ઉજાજળી બાળાઓએ જ્યારે જુદીન લગ્નો તરફ પોતાના કદમો લંબાવવાની અફસોસકારક વળણ બતાવી, તે વેળા તેવી વળણ તરફ તિરસ્કાર બતાવવાને માટે અને તેના અટકાવ માટેના ઠરાવો કરવાને માટે જે યાદગાર પારસી અનજુમન સભા અત્રે થોડુંક ઉપર ભેગી મળી હતી, અને જે ઠરાવો થયા હતા તેમાંજ એક ઠરાવ જે આપણી કદમી અનજુમનનાં માનવંત દસ્તુરજ દીનશાહજ ગારડજીએ રજુ કરીધો હતો, અને જેને મારા મિત્રો આપણા જાણીતા વકતાઓ મેશર્સ જહાંગીર જમશેદજી વીમાદલાલ તથા માણિકજી કાવસજી પટેલે ટેકા આપ્યો હતો તે એ હતો કે

“ પારસી છોકરીઓના પરકામવાળાઓ સાથે થતાં લગ્નોનાં એક મુખ્ય કારણુ દુર કરવાં સાડ પારસી ધરોમાં તેમજ નિશાળો અને કોલેજોમાં દરેક જરથોસ્તી બાળકને ધર્મ કેળવણી આપવાની તેમજ ધરાની તથા હિન્દી પારસી ઇતિહાસથી અને મહાન જરથોસ્તીઓની જીંદગીનાં વૃત્તાંતોથી માહિતગાર કરવાની ખાસ જરૂર છે. આ પરિણામ આણુવા સાડ જોઈતાં સાધનો અમલમાં આણુવાને આ સભા કોમહિતકારીક ખાતાંઓ તથા સભાસદોને અરજ કરે છે અને સર્વે પારસી જરથોસ્તીઓને—ખાસ કરી નિશાળોના પારસી માલેકો, સત્તાધારીઓ તથા શિક્ષકોને આગ્રહ કરે છે, કે આવાં સર્વે સાધનોને નાણાથી તેમજ અંગત મહેનતથી તથા ખીજ દરેક રીતે દિલોગ્નનથી ખીલવવાં. પારસી છોકરાંઓને મીશનરી નિશાળોમાં મોકલવાની ફરજ ન પડે તે માટે જોઈતાં કોમી કેળવણી ખાતાંઓ સ્થાપવાની જરૂર છે, એવું આ સભા જાહેર કરે છે.”

તે ઠરાવને અનુસરીને આ એક નાનું કોમી ઇતિહાસીક પુસ્તક મેં બહાર પાડવાનું ખીકું ઝડપ્યું છે, કે જે પુસ્તક તેમાં સમાયલા લિખ લિખ પ્રકારના વિષયોને લીધે શું નાના કે મોટા, અદના કે આલા, દરેકને એકસરખું ઉપ્યોગી થઈ પડશે, એવી આશા રાખવામાં આવે છે. અને ખાસ કરીને આપણી ઉધરતી ઓલાદને, આપણી મહાન ધરાની શહેનશાહત, કે જેના આપણે વારસો છીએ, તેની કંઈક તવારીખ ગપ્પ તેમજ પપ્પ બને રૂપે શીખવવાને ઘણું નહિ ને થોડે ઐશંખી ઉપ્યોગી થઈ પડશે તેા મહેનત સફળ થયલી લેખાશે. શાહ જમશેદ, નાપાક ઓહાક, તેમજ મહાન ફરેદુનના નામે આપણાંથી અંજાણુ નથી અને તેવાં નામોની કંઈક તવારીખ રૂપી વાત એતોમાં તેમજ સંગીતમાં મઢેલી આ પુસ્તકમાં જણાશે. પાદશાહ જમશેદને માટે તેની રૈયત પ્રથમમાં કેટલું માન અને

આહ ધરાવતી હતી, પણ પાછળથી ન્યારે તેણે પોતે ખુદા હોવાનો બેહુદો દાવો કરીધો, ત્યારે તેને પોતાની મગરૂરીનું ફળ કેવું બેયું, અને ઝોહાક જેવા દુષ્ટ અને ખુરા સરદારને હાથ પણ તે કેવો મહાત થયો તેનો આબેહુબ ચિતાર શાહ જમશેદના આ પુસ્તકમાં આપેલાં દાસ્તાન ઉપરથી મળી આવે છે. ત્યાર બાદ ઝાલીમ ઝોહાક જમશેદના પરાજય પછી સૃષ્ટિમાં કેવો ત્રાસ વર્તાવી રહ્યો તેનો તુલોતવીલ અહેવાલ પણ બેતોમાં આપ્યો છે. અને છેવટે ફિરેસ્તાઇ ખસ્તતનો ફરેદુન ધરાનીઓને ઝોહાકી દોરમાંથી કેવી રીતે છોડાવે છે અને તેઓને કેવી રીતે એક સંપ અને સુખી બનાવે છે તેની વિગત આપવામાં આવી છે. એ ત્રણ શહેનશાહોનાં શીરદોષીના આધારે બેતઆજમાં આપેલા કિસ્સાઓ ઉપરાંત પ્રથમમાં તે પાક પરવરની સ્તુતિની બેતો તેમજ ઉપલા કિસ્સાઓનેજ અનુસરતાં, અને લડાઈ, નમનતાઈ, નેકી, અભિમાન, વગેરે ખીન્ન વિષયો ઉપરનાં ખાસ રચેલાં ગાયણોનો પણ સમાવેશ કરીધો છે. વળી તેની છેલ્લામાં છેલ્લી રૂઠી મુજબની રાગ, તાલ, સાથની સરગમ યાને નોટેશન ગાઇડ પણ આપી છે, કે જેથી કોઇપણ આસામી એ ગાયણો સહેલાઈથી ગાઇ શકે.

એ રીતે આ પુસ્તક નાનામાં નાના બાળકથી એક મોટામાં મોટા કિર્તનકારનેખી ઉપયોગી થઇ પડે એવું બનાવવાની દરેક બનતી કોષેશ કરીધી છે, જે કેટલી હદે ફત્તેહમંદ ઉતરી છે તેનું તોલ કરવાનું સુસ્ત વાંચક વર્ગ ઉપરજ છોડવામાં આવે છે.

આ પુસ્તક એક એવા મરહુમ ગ્રહસ્થને અર્પણ કરવાની રજા મેળવવામાં આવી છે કે જે મરહુમનું નામ જગ આશકારા છે, જેની કિર્તી દેશપરદેશમાં ચોમેર પંઠરાઇ રહી છે, અને જેને ધણાએક જરથોસ્તી જીમરોને પોતાના આભાર હેઠળ મેળ્યાં છે, અને

સાખ્યાખંધ જરથોસ્તીઆને સહાય થઈ અનેક દિશાઓમાં પોતાની મદદનો દસ્ત લખાવ્યો છે. તે મરહુમ નર માનવંત શેઠ કાવસજી દીનશાહ સી. આઇ. ઇ. છે, કે જેવણના સપુત અને પોતાના પિતાને પગલે ચાલનારા આપણી કામના માનવંત અગ્રેસર શેઠ હોરમસજી કાવસજી દીનશાહ એમ. વી. ઓ., ઓ. બી. ઇ., એ એઓની મેશર્સ કાવસજી દીનશાહ એન્ડ બ્રધર્સની પેઢી મારફતે આ પુસ્તકની છપામણીના ખર્ચમાં મદદ થઈ પોતાના મરહુમ પિતાજીને તે અર્પણ કરવાની મહેરબાનીભરી રજા બક્ષી છે તે માટે એ મુરબ્બી અગ્રેસર સાહેબનો અને પેઢીનો જેટલો ઉપકાર મનવામાં આવે એટલો ઓછો છે. મેશર્સ કાવસજી દીનશાહ બ્રધર્સની પેઢી લેખકોને અને સાહિત્યને જે ઉત્તેજન આપવાને દુરસ્ત ધારે છે તે આ પુરાણી પેઢીને અને તેના ચાલકોને ખચ્ચીતજ માનભર્યું છે, અને ઉમેદ રાખવામાં આવે છે કે જે ક્રીસમની મદદ આ પુસ્તક બહાર પાડવામાં કરવામાં આવી છે તેવીજ મદદ ભવિષ્યમાં પણ એ માનવંત મુરબ્બીઓ મારફત મળતી રહેશે. માનવંત શેઠજી હોરમસજી પોતાની પ્રિય કામ માટે જે દાઝ હેડે ધરાવે છે અને કંઈપણ શુભ કાર્યને સહાય થવાને સદા તત્પર રહે છે એ બિનાથી હવે કોઈ અંગણુ નથી, અને તે મુજબ આ કામમાં પણ જે જે મદદ એઓ સાહેબે કાઢી છે તે માટે એ માનવંતનો ફરી ઘણો ઉપકાર માનવામાં આવે છે. તેમજ વળી આપણી પારસી પંચાયતના માનવંત સેક્રેટરી સાહેબ શમ્સ-ઉલ-ઓલમાં એરવદ ડા૦ જીવણજી જમશેદજી મોદી, બી. એ., પી. એચ. ડી., સી. આઇ. ઇ., કે જેવણે પોતાની બહોળી રોકાણો છતાં આ પુસ્તક માટે “એ બોલ” લખ્યા છે તેઓનો ઘણો આભાર માનવામાં આવે છે, તથા ઇંગ્રેજ સાહિત્ય અને તવારીખના સ્કોલર

મીઠા માણેકજી ડાવસજી પટેલનો શાહ જમશેદના લેખ માટે તેમજ
ખીજા જે જે સ્કોલરો અને જાણીતા આસામીઓએ આ પુસ્તકમાં
પોતાના અભિપ્રાય દર્શાવવાની મહેરબાની કાઢી છે તે માટે તેઓનો
તેમજ મીઠા દીનશાહ એદલજી સંગ્રહાનો ગાયણોની નોટશન માટે
અને મારા મદદનીશ મીઠા રૂસી જ. બેસાન્યાનો તેઓએ કાઢેલી
જુદી જુદી મદદ માટે આભાર માનવામાં આવે છે.

આટલો ઉપકાર માન્યા બાદ સર્વેથી મોટા આભાર તે પાક
અહુરાનો માનું છું કે જેની જેખી મદદથી અને મહેરથી મારું
આ પુસ્તક દુન્યાઈ અજવાળું જ્ઞવાને શક્તિવાન બન્યું છે અને
છેવટે એવી દુવા ગુજારું છું કે આપણી નાનકડી કેમે પોતાના
કદીમ ન્યાયાગાનો તરફથી જે કિર્તિવંત વારસો મેળવ્યો છે તેમાં
દિન પ્રતીદિન વધારો થતો રહે, આપણી કેમ હજી પણ વધારે
આબાદ અને જગ આશકારા થાય અને પરકોમમાં તેમજ દેશ
પરદેશમાં જે નામના મેળવી છે તે સદા જાળવી રાખે, અને તે
મહાન કિરતારના મહેર સદા તેની ઉપર ઉતરે! આમીન!

સેવક તમારો,

એરવ્ય રસ્તમજી ગોળવાલા,

પ્રીનસીપલ અને માલેક,

ગોળવાલા ફોર્ટ ટયુશન કલાસીસ.

કોટ, મુંબઈ,

તા. ૧ જી નવેમ્બર ૧૯૨૧.

અર્પણ પત્રિકા.

આપબળથી વધેલા એડનના શાહ સોદાગર

અને

સખાવતે મશહુર નર

મરહુમ શેઠ કાવસજી ફીનશાહ

સી. આઈ. ઇ. ને

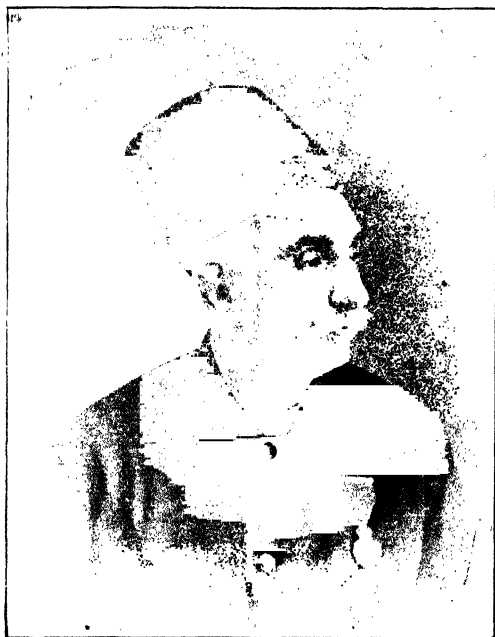
પારસી કોમ પ્રત્યેની તેમની અનેક મહેરબાનીઓની

એક નમ્ર નિશાણ તરીકે

આ નાનકડું પુસ્તક

માન સહિત અર્પણ કરું છું.

કર્તા.

મરહુમ શેઠ કાવસજી દીનશાહ, સી. આઈ. ઇ.

બે બોલ.

શ્રીરદ્દોસીના શાહનામાના દાસ્તાનોમાં જુદી જુદી પંક્તીના લોકો જુદા જુદા પ્રકારનો શોખ ધરાવે છે. જેમ ચહડતા વર્ગના વાંચકો અને અબ્યાસીઓ એક પ્રકારનો અબ્યાસી શોખ ધરાવે છે તેમ સામાન્ય વર્ગના વાંચકો સામાન્ય શોખ ધરાવે છે. આવા પાછલા વર્ગના શોખીનો માટે આ નાનું પુસ્તક શોખ મુજબનો કોઈક ખોરાક પુરો પાડે છે. તે માટે બે બોલ લખવાની એકતે-માસ કચુલ રાખી જે આ બે બોલ બોલું છું તે આ મહાન કવિની અને તેની કવિતાની શુભ યાદમાં બોલું છું.

શ્રીરદ્દોસી પુર્વ તરફનો હોમર (Homer of the East) ગણાયો છે, આ મતલબે કે, બન્નેએ પોતપોતાનાં દેશ માટે એક મહાન વીરરસ કવિતા (Epic) લખી છે. પણ અજબ સંજોગો વચ્ચે એઓ બન્નેનાં પુસ્તકોની ઉત્પન્ની બાબે પણ જાણે લગભગ એકસરખો સંબંધ ઉત્પન્ન થયલો ગણાય છે. કહે છે કે હોમરનાં વખતમાં યુનાનના પુર્વ લણીનાં મુલકો થોડાધણા ધરાંનની અસર તળે આવી જાણે ધરાંની (Persianise) થતા ચાલતા હતા. કહે છે કે ધરાંનની આ હકુમત અને અસર તોડવા માટે અને ખુદ યુનાનની પોતાની પુરાતન દાંતકથાને જાગૃત કરીને તે ઉપરજ યુનાનીઓનું ધ્યાન ખેંચવા કાળે હોમરની ધલીબડ જેવાં પુસ્તકની જરૂર પડી. જે હોમરનાં શકમંદ ગણાતા વખતની બાધ નહી આવે તો આ કેહેવું સમજ પડે એવું છે.

હવે શ્રીરદ્દોસીનાં શાહનામાનાં સંબંધમાં પણ કોઈ એવુંજ ચોક્કસ બન્યું છે. મહમદ ગીઝનવી ધર્મચુસ્ત મુસલમાન હતો. તેનાં જેવો ધર્મચુસ્ત મુસલમાન પોતાના મુલક તરફનાં જરથોસ્તીઓની પુરાણી

તવારીખ ઉપર ફીદા થઈ શાહનામું લખાવે, એ અજબ દીસે છે. પણ આ ફીદાગીરીની તલેટીમાં એક જુદું રાજદવારી કારણ હતું. તે આ હતું, કે તેના વખતમાં, હાલમાં ચરવાતા ખીલાફતના સવાલવાલું ખીલાફત અગદાદ તરફ હતું. મહમદ ગીઝની તે દુર દેશની ખીલાફતનો દોર અને તોર પોતાની ગીઝનીની હકુમત ઉપરથી દુર કરી સ્વતંત્ર મુસલમાન રામ્ન થવા માંગતો હતો. તે જાણે એક પ્રકારનો રાજદવારી તેમ સાહિત્યનો અલગ (Political and Literary revolt) ઉઠાવવા માંગતો હતો. માટે તેણે જરૂરનું ધાર્યું, કે તેના મુલક તરફની પ્રગ્ન, જે આપદાદે અને લોહીમાં અસત્તી ધરાંની હતી, અને જે અગદાદ જેવાં શેહરથી ખુદ ખીલાફતની ધાર્મિક અસરથી કેટલેક દરજ્જે દુર હતી, અને જેમાં કેટલાક જરથેસ્ત્રીઓ વસ્તા હતા, તેઓનું ધ્યાન ખીલાફતનાં દોર-દમામ ઉપરથી પુરાણી ધરાંની દંતકથા સાહિત્ય વીગેરે ઉપર ખેંચવું, કે તેમ થવાથી તેઓ ખીલાફતની અસરથી થોડાક અલગ રહે અને પોતામાં થોડુંક અસત્તી ધરાંની જુમ ધરાવે, કે તેમ થવાથી તેની પોતાની નેમ કે અગદાદ તરફમાં ખીલાફતથી સ્વતંત્ર થવું, તેને રોકા મલે.

આ નાના પુસ્તકમાં શીરદોસીએ જે ટીકાકાર નાની કવિતા (Satire) મહમદ ગીઝની સાંમે લખી છે તેનો ઇસારો છે. આ કવિતા શીરદોસીનું એક સુંદર લખાણ ગણાય છે. મીઠા બીવરી જે એક નામીઓ શરસી ખાં છે, તે શીરદોસીનાં નીચલાં લખાણોને ધણાં સુંદર ગણે છે. ૧) ઉપલી ટીકાકાર કવિતા. ૨) જુદગીની નાપાયદારી બાબેનાં એ સાબેરનાં શાહનામાનાં જુદા જુદા બાગેમાંના લખાણો. ૩) એની પોતાની જુદગી માટેનાં અંહીતંહીનાં ઇસારાઓ. ૪) પોતાનાં બેટાનાં મરણનો વીલાપ. ૫) ખુસરૂ પરવીઝ

પાસે તેનો ખ્રીસ્તી સસરો, રોમનો શાહનશાહ મોરીસ, ખ્રીસ્તી કોસનો તે ભાગ, કે જે ધરાંનીઓ જેઝેસેલમથી લાવ્યા હતા, અને જે (sacred relic) ધરાંનનાં ખજાનામાં હતું, તે માગે છે ત્યારે તે અરજ ના કચુલ રાખનારો ખુસરો જવાબ.

શીરદોસી મરવા પડ્યો, ત્યારે છેક સેવટે મહમદ ગીઝનવી પોતાની વર્તણુંકથી પસ્તાવો ખાધ તેની ઉપર પૈસાની મોટી રકમ મોકલે છે, અને જે તેને કારગત લાગતી નથી. આ સુંદર લાગણી ઉશકેરનારી વારના સાહિત્યનાં સંબંધમાં એક બીજા ધણીની વારતાની યાદ આપે છે. કહે છે કે ક્રાટોનીઅન લાઇબ્રેરીનાં સ્થાપક ક્રાટનને પેહેલા ચારલસ રાજાએ તેનાં સ્થાપેલાં પુસ્તકખાનામાંથી દૂર કર્યો. સેવટે ચાર્લસ રાજા પસ્તાયો અને તેણે તેનાં તરફ મેહેરઆની દેખાડી. પણ તે વખતે તો ક્રાટન મરવા પડ્યો હતો. તેણે કહેવાડ્યું કે “તારો ઉપાય બહુ મોડેથી આવ્યો છે. માફ” જગર જુરી ગયું છે.”

ફતેહમાં લોજ, કાન્નાયા નાં ૧૨-૧૭-૨૧.

જીવનજી જમશેજી મોદી.

પારસી કોમના માનવંત દસ્તુરજી મીનોચેહુરજી દસ્તુર
જમાસ્પજીનું મત:—

મુબદ્, તા. ૧૩ મી ઓગસ્ટ ૧૯૨૧.

શેઠજી સાહેબ,

શેઠ એરથ આર. ગોળવાલા,

જત તમેએ જાણવા માટેલી મહાન શાએર શીરહોસીના શાહ-
નામામાંથી જમશેદ ઝોહાક અને ફરીદુનના દાસ્તાનોની એક નાની
કેતાબ તમારા પત્ર સાથે મુજ ઉપર મોકલી હતી તે મને મળી છે
અને આપણી ખાહેશ મુજબ એ કેતાબ માટેનો મારો અબીપ્રાય
લખી મોકલું છું.

મહાન કવી શીરહોસી તુશીનો જરથોસ્તી પાદશાહોની તવારી-
ખનો અંથ દુનિયામાં એટલો તો લોકપ્રીય છે કે તેનો દુનિયાની
ઘણીક લાખાઓમાં તરજુમો થવા પામ્યો છે અને સહલાગ્યે છેવટે
મોડેથી પણ એ અંથનો તમામ તરજુમો જરથોસ્તી અબ્યાસીઓએ
પણ થોડાક વખતની વાત ઉપર બહાર પાડી જરથોસ્તી કોમની
નોક જાળવી છે. શાહનામાનો સંપુર્ણ તરજુમો થવા પછી જર-
થોસ્તી કોમનું ખેંચાણ એ શાહનામા તરફ દીન પરદીન વધવા માડ્યું
છે અને જરથોસ્તીઓના અનેક મંડળો તરફથી શાહનામાના વાંચણો
વખતો વખત થવા લાગ્યાં છે. આ વાંચણો વખતે જરથોસ્તી
નરનારીઓના જે મોટા મેળાવડાઓ ભેગા થાય છે તેજ દેખાડી
આપે છે કે એ અંથ તરફ જરથોસ્તીઓની પ્રીતિ ઘણી વધવા પામી
છે. શાહનામાનાં વાંચણો ગુજરાતીમાં કેવાં થવાં જોઈએ તેનો

માર્ગ મરહુમ શેઠ કેપ્પશરૂ નવરોજી કાખરાજીએ શાહનામાના એક બે દાસ્તાનો હિંદી સંગીતમાં બોડી તે વાજીત્રોની મદદથી એક બે જાહેર કીરતન કરી દેખાડ્યો હતો. આ માર્ગ ડોઠ ધનજીભાઈ પટેલે ધરી શાહનામાનાં જુદા જુદા દાસ્તાનો સંગીતમાં આપવા શરૂ કરવાથી પારસી કેમનું ખેંચાણ આવાં કીરતન તરફ ઘણું ખેંચાઈ રહ્યું છે. આવી ઢપના શાહનામાના વાંચનો તરફ કેમનું ધ્યાન ખેંચાતું જોઈને હાલમાં ગોળવાલા ફોરટ ટ્યુશન ક્લાસના માલેક મીઠ એરચ આર. ગોળવાલાએ શાહનામામાંથી જમશેદ, ઝોહાક અને ફરીદુનના દાસ્તાનની એક નાની કેતાબ બેતબાજી તેમજ ગાયનોમાં છપાવવા માંડી છે. મીઠ ગોળવાલાની આ કોશિશ જુદાજ પ્રકારની છે. શાહનામાના તંત્રજુમાઓ હાલમાં ગુજરાતીમાં ઘણા થયા છે તેમાંના કોઈક ગદ્ય તો પદ્યમાં બહાર પડ્યા છે. પણ મીઠ ગોળવાલાએ બેતબાજી સાથે કેટલાક બનાવોનું બ્ચન ગાયનોમાં બોડ્યું છે. આથી એ કેતાબ સંગીતના શોખીનોને ઘણી અગત્યની થઈ પડશે. વળી કતાબે તે સાથે તેમાના ગાયનોની વાજીત્રો માટેની નોટસ પણ પુરી પાડી છે, જેથી એ કેતાબ જરથોસ્તી કુટુંબોમાં વધુ લોકપ્રીય થવાનો સંભવ જણાય છે. આવી એક ઉપયોગી કેતાબને જરથોસ્તી કેમ તરફથી સારો આશરો મળવો જોઈએ.

લીઠ દુવાગો,

મીનાચહેર દસ્તુર જમાસ્પજી.

ફારસી ભાષાના નામાંકિત સ્કૉલર અને મુંબઈની સ્કૉલ
કૉલેજ કૉર્ટેના વડા જડજ મીં કૃષ્ણલાલ
મોહનલાલ ઝવેરી, એમ.એ., એલ.એલ.બી.,
આ પુસ્તક માટે શું કહે છે ?

ગીરગામ પોસ્ટ,
મુંબઈ, તા. ૧૩ ઓગસ્ટ ૧૯૨૧.

તમારા તરફથી મળેલાં જમશેદ ઝોહાક ને પ્રેરેલવાલાં પુસ્તકના
પૃષ્ઠ જોઈ ગયો છું.

જુના પારસી કવી “મનસુખ”ની ખેતો તમારું પુસ્તક વાંચતાં
બાદ આવે છે. વળી પારસીભાષાઓથી સમજી શકાય એવી સાદી
ને સરળ ભાષા તમોએ વાપરી છે, એટલુંજ નહિ પણ તેમની
ઢપછપને લાયક એ પુસ્તક થઈ પડે તે બાબતની તમોએ સંભાળ
લીધી છે, એટલે હું ધારું છું કે તમારી નેમ દરેક રીતે બર
આવવી જોઈએ. જમશેદ ઝોહાકના કીસ્સાપરથી જે બોધ મેળવવો
જોઈએ તે પણ તમે સારી રીતે દર્શાવી શક્યા છો.

લીં કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી.

જાણીતા અવસ્તા સ્કૉલર મી૦ સોહરાબ જ. બલસારા
એમ. એ. આ પુસ્તક માટે શું કહે છે ?

FORAS ROAD, BYCULLA,
Bombay, 12th August 1921.

DEAR MR. GOLWALLA,

In answer to your letter of the 10th instant I have the pleasure of sending you herewith a review of the impression the reading of your advanced sheets have made on me. It is always praiseworthy in educated Parsees to apply themselves to the work of enlightening their community on subjects of their peculiar interest, and I am glad that you are employing your leisure in such a useful way.

Yours truly,
SOHRAB J. BULSARA.

To

Eruch R. Golwalla, Esqr.,
Bombay.

પારસીઓમાં ધાર્મિક તેમજ કામી ઉનન્તીનાં ચિન્હો હમણાં
સારી રીતે જણાય છે; અને તેમાં શાહનામાની તવારીખી
આબદને ખાસ અગત મહત્તી જોવામાં આવે છે. એ વિષય ઉપર
મગદ થયલા પુસ્તકોમાનું એક છેલ્લું “ગોળવાલા ફોર્ટ ટયુશન

કલાશ" ના પ્રીનસીપલ મીં ગોળવાલાનું "જમશેદ ઝોલાક અને ફરીદુન"ની તવારીખ બાબેનું કાવ્ય છે.

મીં ગોળવાલાએ પોતાનાં પુસ્તકની શરૂઆતમાં એક ઉપોગી દીખાડ્યો લખ્યો છે, અને તેમાં શાહનામાની ઉત્પત્તી વિષે અગત્યનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે; અને શાહનામાની બાબદોએ પુર્વની પ્રજાઓ ઉપર કરેલી ઉંડી અસર દર્શાવવામાં આવી છે. શાહનામાની ખુબીઓનો વર્ણન સાથે તેમાં જણાતી થોડીક ખામી વિષે પણ એવણે એસારો કર્યો છે. પણ એ ખામીઓ શિર્દોસીને અંગત રીતે આભારી હતી કે તેણે વાપરેલાં સાંધણોમાંથી ઉતરી આવી હતી તે બાબે તેવણ મત ઉચારતા નથી; જોકે શિર્દોસીએ પોતાનાં સાધનોને વશદારીથી વળગી રહેવાનું એવણે ખાસ જણાવ્યું હતું.

મીં ગોળવાલાએ પોતાનું કાવ્ય પારસી ગુજરાતીની ઢબમાં લખ્યું છે. એમની કાવ્ય રચના મોટે ભાગે સરળ અને સહેલી છે. અને પોતાની બેતેમાં જગેજગ જુદી જુદી ઢબનાં ગીતો એવણે આમેજ કીધાં છે અને તેમને લગતું મ્યુઝીકબી આપ્યું છે જેથી એ બામદ ઉપર ખાનગી કે બહાર કીર્તન કરનારાઓને એ ઘણું અગત્યનું પુસ્તક થઈ પડશે.

પોતાની રોકાણો છતાં મીં ગોળવાલાએ એ પુસ્તક પ્રગટ કરવાનો જે શ્રમ ઉપાડ્યો છે તે વખાણને પાત્ર છે. અને આપણે ઉમેદ કરીશું કે શાહનામાની તેમજ પારસી તવારીખની બીજી કીમતી બાબદો ઉપર એમના તરફથી બીજાં પુસ્તકો પ્રગટ થતાં રહે.

સોહરાબ જમશેદજી બલસારા.

ફારસી અને અવસ્તા પહેલવીના જાણીતા સ્કૉલર એરવઢ
કેમશાહ માહીયાર કુટાર, એમ. એ. નું મત:—

માણેકજીશેક દરેમહેર, બજારગેટ, કોટ,

મુંબઈ, તા. ૧૫-૮-૧૯૨૧.

મહેરબાન બાઈજી સાહેબ,

આપની શાહ જમશેદ વિષેની લખેલી ચોપડી મલી છેજી.
અત્યાર આગમજ અનેક લખાણો અને છતીહાસો એ નામાંકીત
શાહ વિષે બહાર પડી ચુક્યા છે અને આપનું આ પુસ્તક તેમાં
એક કીમતી વધારો છે. આ શાહના રાજ્યના કેટલાક બનાવો
સંબંધી અબ્યાસીઓમાં મતફેર છે એ જાણીતું છે. છતાં એ
કીર્તિવંત શાહની ઝલકતી કારકીર્દીની તવારીખ આપણી કોમમાં
જેટલી બહોળા પ્રમાણમાં ફેલાય એટલી આવકારદાયક છે. આપું
એક સુંદર પુસ્તક 'વાંચક વર્ગ' આગળ રજુ કરવા માટે હું તમને
મુબારકબાદી આપું છું.

લા. ૦ દુવાગો ભાઈ,

કેમશાહ માહીયાર કુટાર.

મરહુમ શેઠ કાવસજી દીનશાહ એડનવાલા,
સી. આઇ. ઇ.

આપબળથી વધેલા એડનના આ શાહ સોદાગરની
બોધદાયક જીંદગીનો ટુંક અહેવાલ.

મરહુમ એક સાહસિક ધંધાદારી તરીકે.

મરહુમ શેઠ કાવસજી એડનવાલાની જીંદગી સાધારણ કહેવત પ્રમાણે કંઈ મોટાંમાં રૂપાંતો ચમચો લઇને જન્મેલા નરની જીંદગી નથી, પણ પોતાની જાતી મહેનત અને આપબળથીજ સદંતર ગરીબાઈમાંથી તવંગર બનેલા એક અનિ સાદુસીક નરની જીંદગી છે. મરહુમનો જન્મ ઇ. સ. ૧૮૨૭ના સાલમાં થયો હતો, કે જે વેળાએ તેઓના માત પિતાની પૈસા સંબંધી સ્થિતી લગાર નબળીજ હતી. મરહુમના પિતા શેઠ દીનશાહજીએ પ્રથમમાં કેટલોક વખત શરારી ધંધો ચલાવ્યો હતો, અને ત્યારબાદ શેઠ મંચેરજી એદજી સોપારીવાલા નામના તે વખતના એક જાણીતા પારસી વેપારીને ત્યાં રહી તેવણ તરફથી લશ્કરી કોમીસેરીયેટ ખાતાં જોડે અફઘાન લડાઈમાં ગયા હતા, અને પોતાની ચાલુ વફાદારીથી પોતાના શેકનું દીલ જીતી લીધું હતું, કે જે શેઠે પોતાના આ વફાદાર મદદનીશને પોતાની એડન ખાતેની ખેહેડીના મેનેજર તરીકે એડન મોકલી આપવાનું દુરસ્ત ધાયું.

શેઠ કાવસજી દીનશાહે મુંબઈની સોસાયટી સ્કુલમાં ટુંક કેળવણી લીધી હતી, અને માત્ર સોલ વર્ષની નાની વયમાંજ આપખાનાની નોકરીની જુસરીમાં પડ્યા હતા, જ્યાં દોઢ વર્ષ સુધી

નજીવો પગાર મેળવી સને ૧૮૪૫ ના એપ્રિલ મહિનામાં મરહુમ શેઠ કાવસજીએ પહેલપહેલો એડનની ભુમી ઉપર પોતાનો પગ મુક્યો, કે જ્યાં તેવણે પણ શેઠ સોપારીવાલાનીજ પેઢી ઉપર એક મદદનીશ તરીકે કામ કરવાનું શરૂ કર્યું. અને ત્યારબાદ પાંચ વર્ષના ગાળા પછી પોતાની બાહોશીથી પોતાની એક તદ્દન જુદી પેઢેડી એડન ખાતે સ્થાપી સ્ટીમર પોંઘટ ઉપર પોતાનો ધંધો શરૂ કર્યો. ધીમે ધીમે સરકારી કંટ્રાક્ટો મળવાને સળંગ ધંધાની વિશેષ ખીલવણી થવા લાગી અને મરહુમ શેઠ કાવસજીએ નામદાર સરકારની બજનવેલી કીમતી સેવાની કદરસનાશી તરીકે તે વખતના એડનના પોલીટીકલ રેસીડન્ટ કેપ્ટન હેન્સે એવણને એક મોટી ધડીયાળ ભેટ કાઢી જે મરહુમની પેઢી ઉપર હજી સુધી જળજી રાખવામાં આવી છે. મરહુમનો ધંધો કાંઈ સરકારી કંટ્રાક્ટોથીજ અટક્યો નહિ, પણ એડનમાં મીઠાં પાણીની તંગી હોવાથી, ખારાં પાણીને મીઠાં પાણીમાં ફેરવવાના સાંચાઓ શેઠ કાવસજીએ ઉંઘાડ્યા, તેમજ વળી બરફ બનાવવાનું કારખાનું પણ ખોલ્યું. એ ઉપરાંત એડન મધે શરાણી પેઢીઓ, તાર ઓશીસ, તેમજ બીજાં અનેક ઉધ્યોગી ખાતાંઓ મરહુમ તરફથી ઉંઘાડવામાં આવ્યાં. વળી યુરોપની લગલગ દોઢ દજન પેઢીઓની આડતો શેઠ કાવસજીએ મેળવી હતી, જે સઘળી આડતોનું કામ હજી પણ તેવણની સાહસીક પેઢી મારફતે ચલાવવામાં આવે છે. યુરોપની અને ખાસ કરી ઇંગ્લાંડની લગલગ અરધી દજન સ્ટીમર કંપનીઓની આડત પણ શેઠ કાવસજીને મળેલી છે, અને સ્પેન તેમજ પોર્ટુગલ તરફના કોનસલ નેમાવાનું અનુપમ માન પણ એવણની પેઢેડીને મળ્યું છે. વળી આફ્રિકાની એબીસીન્યા અને સુઆક્રીમની લડાઈ દરમ્યાં ખ્રીડીશ લશ્કરી ખાતાંને મરહુમે જે કિમતી મદદો કાઢી હતી તે માટે તેવણને

નામદાર સરકાર તરફથી ખાસ શાખાથી આપવામાં આવી હતી. આ મુજબની પોતાની કાબેલ્યતથી મરહુમ શેઠ કાવસજી એડનના એક આગેવાન વેપારી અને જાહેર શહેરી તરીકે મશહુર થઇ ગયા. અને એડનના બારામાં પહેલવહેલો પગ મુક્યો તે વેળાએ ત્યાં જે એક નાનું ઝાવણું નાખ્યું હતું, ત્યાંજ હવે એક મહેલ જેવી સુશોભિત ઇમારત બાંધવાને સામર્થ્યવાન થયા, અને તે એજ ઇમારત છે કે જ્યાં હાલમાં પણ તેવણની સ્થાપેલી નામચીન પેહેડીને વહિવટ ચાલે છે. શરૂઆતમાં જ્યારે મરહુમ પોતેજ શેઠ અને નોકરખી હતા, ત્યારે હવે તેઓને ત્યાં લગભગ સોથી વધુ જરથોસ્તીઓ નોકરી બજાવે છે. મરહુમ એક અચ્છા ઘોડેસ્વાર અને વાહાણુવતી હતા, અને પોતાના વેપારની સવળતા અર્થે સને ૧૮૭૩ માં “સર બારટલ ફ્રીઅર” નામની સ્ટીમર લગભગ અરધા લાખ રૂપિયાની કીંમતે ખરીદ કીધી હતી. વળી મરહુમની નજર કાંઈ એડન ખાતેજ સંકેત્યાઈ રહી નહિ, પણ તેવણનાં બાહોશ કામકાજથી ખુશી થઇને જગબારનાં નામદાર સુલતાને તેમજ ખીજા મોટા એ.વે.નારોએ કાઢેલી સુચનાંને અનુસરીને મરહુમે જગબાર ખાતેજી એક પેદી સ્થાપી કે જેનો પણ વહિવટ હજી સુધી ચાલુજ છે.

મરહુમ શેઠ કાવસજીની જાહેર કારકીર્દી અને જાહેર સખાવતી જીવસો.

એક વેપારી તરીકેની સારી નામના અને પ્રતોહ મેળવી મરહુમે પોતાની નજર સખાવતના ઉમદા ગુણ તરફ ફેરવી, અને સને ૧૮૫૪ માં એડન મધેની બિસ્માર હાલતમાં પડેલી જરથોસ્તી દરેહમેહરનું મકાન પોતાનાં પહેલાં ધણીબાણી બાઇજી બાઇઆઇના પુણ્ય અર્થે નવેસરથી બંધાવીને પરદાની આપ્યું. ત્યાર બાદ એડન

મધે એક પુસ્તકાળયની જે ખુટ માલમ પડી હતી, તે દુર કરવાને માટે મરહુમે સને ૧૮૭૦ ના સાલમાં એક લાઇબ્રેરી ઉઘાડી કે જેના નિભાવ માટે હજી સુધી એવણની પેહેડી સારો દિસ્સો આપતી રહી છે. સને ૧૮૭૧ ના સાલમાં જરથેસ્તીઓનાં યાપીકાં વતન ધરાનમાં દુકાળ પડેલો હોવાથી સંખ્યાબંધ ધરાંઓ ધરાં-નથી મુંબઈ નહાસી આવ્યા હતા, જેઓને મરહુમ શેઠ કાવસજીએ ઘણી મોટી મદદો કીધી હતી. એજ સાલમાં એવણ મુંબઈ આવ્યા હતા, અને પાંચ વર્ષમાં મુંબઈ મધે પણ એક લાઇબ્રેરી સ્થાપી કે જેનું નામ “કાવસજી દીનશાહ રીડીંગ રૂમ એન્ડ લાઇબ્રેરી” રાખવામાં આવ્યું. ૧૮૭૫ ના સાલમાં નામદાર પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ (પંચીયા રાજ સાનમાં એડવર્ડ) હિન્દુસ્થાન પધાર્યા તે વેળાએ મરહુમ શેઠ કાવસજીએ જામાપીછોડાના શુદ્ધ જરથેસ્તી પોશકમાં નામદાર પ્રીન્સને એડનની પ્રજા તરફનું માનપત્ર વાંચી સંભળાવ્યું હતું, અને એ મુજબ હિંદ સરજમીનપર પોતાનું પહેલુંજ પગલું મુકતાં સાથ પહેલવહેલું મુગારકળદી એક જરથેસ્તી તૃપ્તી મેળવી હતી, અને નામદાર પ્રીન્સે પોતે પોતાની મુસાફરીની રચેલી ચોપડીમાં બારે પ્રસંશા કરી હતી, અને તે ચોપડીની એક નકલ પોતાની એક સુંદર તસવીર સાથે મરહુમ શેઠ કાવસજી ઉપર ખાસ ઇંગ્લાંડથી બેટ મોકલી હતી. વળી એજ મુજબ સન ૧૮૮૩ માં જ્યારે નામદાર ડયુક ઓફ કેનાટ અને તેવણનાં બાનું હિન્દુસ્તાન આવ્યાં ત્યારે પ્રથમમાં એડન ખાતેજ ઉતર્યાં હતાં, જે વેળાએ પણ તેઓને હિંદ સરજમીન ઉપરનું પહેલવહેલું માન શેઠ કાવસજી-એજ આપ્યું હતું. મરહુમે એડન ઉપરાંત જંગબાર મધે પણ કેટલીક સખાવતો કરી છે. સને ૧૮૮૯ માં મરહુમ શેઠ કાવસજીને એડનનાં આરાંનાં પહેલવહેલા ત્રસ્ટી નેમવામાં આવ્યા હતા, અને

૧૮૯૩ નાં સાલમાં મરહુમે ખાસ ઇંગલાંડથી એક ગોદી તૈયાર કરાવી મંગાવી, તેને એડન મધે પાણીમાં ઉતારવામાં આવી હતી, કે જે ગોદીમાં ૫૦૦ ટનનાં વજન સુધીનાં ખારકસો ઉપાડવાનું બળ હતું. સને ૧૮૯૪ નાં સાલમાં માહરાણી વિક્ટોરિયાની સાલ-એહના બખ્તાવર દિને શેઠ કાવસજીને સી. આઇ. ઇ. ના માનવંત ખેતાખતી નામદાર સરકારે નવાજેશ કીધી, કે જે માન મેળવનાર તરીકે મરહુમ એડનના પહેલાજ રહિશ હતા. સને ૧૮૯૫ માં મરહુમ શેઠ કાવસજીએ પોતાના ધણીયાણી બાપજી જરબાઇજીને નામનું ધર્મનું દવાખાનું તેની સન્નથી સામગ્રીઓ સહિત ખુલ્લું મુક્યું. એજ વર્ષમાં લંડન મધે પ્રગટ થતાં એક પત્રમાં મરહુમ શેઠ કાવસજીની તસવીર અને તેવણની જીદગીનો એહવાજ પ્રગટ કરવામાં આવ્યો હતો. ૧૮૯૭ નાં સાલમાં જ્યારે મરહુમનાં ધણીયાણી બાપજી જરબાઇ મરણ પામ્યાં ત્યારે તેવણનાં પુણ્યથે શેઠ કાવસજીએ લગભગ એકતાલીસ હજાર રૂપ્યાની રકમ ધરમ ખાતે અપી હતી. મુ'બઇમાં જ્યારે પહેલવહેલી મરકી શાદી નીકળી ત્યારે પોતાના ગરીબ હમદીનોને મદદ થવાના શુભ હેતુથી પૈસાની સારી રકમો ઘણા સમાર્ગે ખર્ચી હતી. અને મુ'બઇમાં તે વેળાએ ઉંઘાડવામાં આવેલાં પારસી સંકટ નિવારણ ફંડમાં મરહુમે અનેક વેળા મોટી રકમો ભરી હતી. સને ૧૮૯૮ માં સુરત મધેના ભેસાંન ગામમાં ત્યાંનાં રહિશોની હાજતને પુગી વળવાના ઉમદા હેતુથી મીઠાં પાણીનો એક કુવો અંધારી આપ્યો. સને ૧૮૯૯ એટલે કે પોતાનાં મરણની એક વરસ આગળ પોતાના મરહુમ ધણીયાણી બાપજી જરબાઇજીના નામની એક દરેમહેર ઘણે મોટે ખર્ચે લાનેલી મધે બંધાવીને પરથાવી, કે જેના જથ્થકના નિભાવ માટે યોગ્ય ગોઠવણ કરવામાં આવી છે.

આ પ્રમાણે એ મહાન મરહુમ નર પોતાની જાતી કમાઈના પૈસાનો દીકાવર જીગરથી સદ્વિયોગ કરી, પોતાની પ્રિય કામને ઉપકારના મોટા યોજનામાં મેળી આ ફાતી જેહાન સને ૧૯૦૦ ના જુન માસની ૨૩ મી તારીખે છોડી ગયા. હજારો હજાર આશીષ વરસજો તે મરહુમનાં રૂહ પર!!

મરહુમનાં ઉદ્દમણાંની ક્રિયા મુ'બ્બ ઉપરાંત એડન, જંગમ્માર, લાનોલી, ચીખલી તેમજ નવસારી મધે થઇ હતી, જે વેળા મરહુમનાં સદ્ગુણોની તેમજ સખાવતી જુસ્સાની જાગૃત તારીખ ગાવામાં આવી હતી, અને મરહુમનાં પુણ્યાર્થે મોટી રકમે જુદાં જુદાં ધર્મખાતાઓને એનાયત કરવામાં આવી હતી.

મરહુમ શેઠ કાવસજીનાં ખેદયુક્ત મરણની નોંધ સાથે તેવણની ભલી જીંદગીનાં અહેવાલો વિદુસ્તાનનાં આગેવાન અંગ્રેજ તેમજ દેશી પત્રોમાં આપવામાં આવ્યા હતા, એટલુંજ નહિ પણ લંડનના પણ જાણીતાં પત્રે મરહુમની કારકીર્દીની નોંધ તેવણની તસ્વીર શુધાં આપી હતી.

The Kalkadevi Shorthand & Typewriting Institution.

(ESTABLISHED 1898.)

Effective Coaching—Excellent Results.

The only successful and therefore the best.

Special arrangements for Ladies.

SUBJECTS TAUGHT:—

Shorthand, Typewriting, Book-keeping and Accountancy,

And All Commercial subjects.

Students Prepared for the Recognized London Examinations.

Testimonials from Member of Parliament and other Europeans.

Particulars and the Highest Press and other Opinions from

GOPALDAS LALDAS,

Managing Proprietor.

Opposite Bhangwadi, Kalkadevi Road, BOMBAY.

જાણીતું પત્ર “ પ્રજામિત્ર-પારસી ” શું કહે છે?

“...મીં ગોળવાલાના વર્ગોમાં શરૂઆતથી મેટ્રીક સુધીની સર્વ કેળવણી ઉપરાંત ધરધતુ અંગ્રેજી વાતચીત, પત્ર વહેવાર, વેપારી તેમજ ધર્મ સંબંધી, મ્યુઝીક વગેરે વિષયોની કેળવણી આપવામાં આવે છે તેનો લાભ કોટ ઉપરાંત દુરના લતાનાં આનુઓ તેમજ છોકરા છોકરીઓ લે છે. મેટ્રીકના વર્ગોનું પરિણામ દર સાલ ધણું સારું આવે છે અને સ્કુલે આખો દિવસ નહિ જઈ શકતા વિદ્યાર્થીઓને કોઈમી ટાઇમની સગવડ મળી શકે છે. વળી એ ખાતાં મારફતે થતાં ધાર્મિક ભાષણો, વાચનો, કિરતનો તેમજ સંગીતના મેળાવડાઓ આ ખાતાંની એક પહેલ છે...”

“મહાન શાએર ફીરદોસી.”

હમરો હમર આધિવાસ હોજો ફીરદોસીનાં રૂલ ઉપર કે જેની વર્ષોની ચાલુ મેલનતથીજ શાહન.મું આ દુન્યાઇ અજવાળું જોવાને નસીબવંત નિવડ્યું. અને આપણે જરથોસ્તીઓ પલુ તે મહાન ઇરાની શહેનશાહત અને આપણા કદીમ ન્યાયાગાનોની એક અતી કીમતી તવારીખ જળવી રાખી શકવાને નસીબવંત નિવડ્યાં. એ મહાન કવી કે જેનું આખું નામ અજુલ કાસમ મનસુર ફીરદોસી હતું. તેનો જન્મ ઇરાનમાં ખોરાસાન નામના મુલકના શહેરમાં ઇ. સ. આશરે ૯૩૫ ના સાલમાં થયો હતો. તેના બાપ આહ-મદનું કામ તુસની નજદીકમાં એક નાના ગામીયાની ઉપર દેખરેખ રાખવાનું હતું. આ પ્રમાણે ફીરદોસીની હાલત જે કે લગાર તંગ હતી, છતાં પલુ એક દેહકાન (ખેડુત) તરીકેની અને અસલી ઇરાનીઓથી ઉતરી આવેલા એક સાચા ઇરાની તરીકેની તેનામાં પોતાને માટેની, પોતાના ગતઆદઓ માટેની, અને પોતાના દેશને માટેની ખરેખરી મગફરી અને મોટાઇ હતી. પોતાના પિતાની આવી ગરીબ સ્થિતિ છતાં પલુ ફીરદોસી સાધારણ સારી કળવણી મેળવી શકવાને નસીબવંત થયો હતો. પોતાની જીંદગીની છેક શરૂઆતથીજ તેની જીંદગીની મોટામાં મોટી નેમ અને ખાહેશ એ હતી કે પોતાના

દેશની તવારીખ કવિતાઈ રૂપે બહાર પડવી અને તેમ કરી દોહા અને કીર્તી મેળવવી. શીરદોસીને ગરીબ બનાવવામાં તે પાક પરવર-દેગારની મતઝાળ હોવી જોઈએ કારણ કે જોકે તે દેહતમાં ગરીબ હતો છતાં પણ પોતાની કાવ્ય શક્તિમાં અને જ્ઞાનનાં ભંડારમાં અતિશય તવંગર હતો. એક માણસના મરણ બાદ તેની દોહત અને પુણનાં વારસો ગણુત્રીનાજ હોઈ શકે છે જ્યારે એક મહાન કવિ કે લેખક તો એક એવો વારસો પોતા પાછળ મેળી જાય કે જે અંમુટ હોઈ દરેક દરેક આસામીને કોઈને કોઈ રીતે ઉપયોગી થઈ પડે છે એટલે કે સંખ્યામાં ગરીબો તે મહાન શાસ્ત્રની રચેલી કેટલીક લીટીઓ દોહતમદોમાં ગાઈ દોહત મેળવી શકે છે, અને જે વારસો શીરદોસી પણ મુકી ગયો છે તે એજ કીસમનો છે.

શીરદોસી પોતાની કંઈ ઉ રે સુલતાન મહમદ જોમ ગઝની ગયો તે આપણે જાણનાં નથી. તેની જીંદગીના અહેવાલ લખનારામાંનાં કેટલાક જણાવે છે કે તે સુલતાનના ખાસ હોદ્દામનુસાર શાહનામું લખાને માટે પોતાની જીંદગીની શરૂઆતમાં ગઝની ગયો હતો. ખીજાઓ એવું મત ધરવે છે, કે શીરદોસી પોતાનું શાહનામું પૂરું કર્યા બાદ તે સુલતાન મહમદને અર્પણ કરવા માટે ગઝની ગયો હતો. ખરી સચ્ચાઈ માટે એ બંનેની વચ્ચેના માર્ગ ઉપર નિગાહ કરવી જોઈએ છે. કોઈ પણ રવેશે શીરદોસીએ આ મહાન કાર્ય ત્રીસ વરસની સખતમાં સખત મેહનત પછી ૪. સ. ૧૦૧૦ માં પૂરું કર્યું કે જે વેળાએ તે ૮૦ વર્ષની વૃદ્ધ વયે પોંહયો

હતો. શીરદોસીએ શાહનામાં ઉપરાંત બીજા ધણાં લેખો લખ્યા છે. તેના બીજા લેખોમાં યુસુફ અને સુલેમાની ધાર્મિક દંતકથા તેમજ કેટલાં એક કરીદા અને ગઝલો છે. બગદાદ છોડ્યા બાદ શીરદોસી ૯૦ વરસની પાકટ ઉંમરે ૪૦ સં ૧૦૨૦ માં મરણ પામ્યો. તેનો એક છોકરો હતો, કે જે શીરદોસી જ્યારે ૬૫ વરસની ઉંમરનો હતો ત્યારે માત્ર ૩૭ વરસની ભરજવાન વયે મુજર પામ્યો હતો.

શીરદોસી અને ગઝનીનો સુલતાન મહમદ— શાહનામું લખવાની અડાગ મેહનતનો શીરદોસીને બદલો મલ્યો કે ?

સરવે કાષ્ઠ માણસો અને એલમાઓ અને ખાસ કરીને તે વખતના ત્રણ નામાંકિત કવિઓ અનસરી, ફરૂખી, અને અસજદી, ગઝનીના સુલતાન મહમદની મેહરબાનીથી જે જાહેઝબાલી ભોગવતા હતા અને સુલતાન મહમદ તેઓ તરફ જે મયા અને ચાહ દર્શાવતો હતો, તે વાત સધળે ઠેકણે ફેલાઈ રહી હતી. અને શાહનામું રચવાનું જે ગિકન કામ એ ત્રણ કવિઓને સોંપવામાં આવ્યું છે એમ જ્યારે શીરદોસીએ જાણ્યું, ત્યારે પોતાની જાંઘળીની જે મેટાંમાં મોટી નેમ (શાહનામું) કવિના રૂપે રચવાની હતી તેને માટે, તેમજ ઉપક્ષા ત્રણ કવિઓ જે દૃશ્યબો ભોગવતા હતા તેથી ઉશકેરાઈને પોતાને ગઝનીમાં જાણીતો કરી પેક્ષા કવિઓનાં કામમાં સહાય થવાના હેતુથી

તે ગઝનીમાં આવ્યો. ખુદ શેહનશાહને મલવાની તેમથી, તેમજ કેટલાક વજીરો અને દરબારીઓ હજીર રજુ થવાના ખરિડાથી જ્યારે તે નિશકુળ નીવડ્યો, ત્યારે તેને ખુદ પેલા કવીઓ જોડેજ મેલાપ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. તે તેઓના રેહવાના દમામદાર મકાન તરફ એક ઘણાંજ સાદા પોપાકમાં સજ થઈને આવ્યો અને તે કવિઓ જોડે એક ઘણાંજ અગત્યનાં ગંભીર કામ માટે આવ્યો હતો એમ પોતે જાહેર કીધું. શીરદોસ્તી જ્યારે તેઓની હાજરમાં આવ્યો ત્યારે તેઓ તરતનાજ જમીને ઉઠ્યા હતા અને લગાર દાઝની લેહરમાં હતા. તેથી તેઓએ તે અંગતજુવાના ભોગે પોતાને કંઈક ગમત આપવાની કોશિશ કરવા માંડી. થોડીક પળ લગી ચુપકાડી અખત્યાર કીધા બાદ શીરદોસ્તીએ તેઓએ જે માન મેળવ્યું હતું અને દરબારમાં જે ઉંચો દરજ્જો તેઓ ભોગવના હતા તે માટે મુખ્યારકબાદી આપી, અને તેઓના લખાણને થોડોક ભાગ જોવાની દરજ્જા દર્શાવી.

સરઆતમાંજ શીરદોસ્તીની આવી વળણુ અને હિંમત જોઈ ત્રણે કવિઓ લગાર અખતયમ થયા, અને તેને કેટલાક વિઠાવનારા જવાબો આપી, સમ્યક્તાથીજ રૂખસડ આપવાની કોશિશ કરવા લાગ્યા, અને કવિ સીવાય બીજા કોઈ બી જોડે તેઓનો વાત કરવાનો રસ્તો નહિ હતો એમ કહેવા લાગ્યા અને ઉમેયું કે તેઓને હંમેશાં ખેતબાજીમાંજ માહોમાહે વાત કરવાની આદત હતી. શીરદોસ્તીએ આ ઉપરથી ધણી નરમાસલરી રીતે પુછ્યું કે “ભાઈઓ તે તમારી કવિ રચના અને વાતચીત કઈ કીસમની છે?” ત્રણે કવિઓ આ સાંભળીને હસવા લાગ્યા પણ તેજ વેળાએ માહોમાહે બોલ્યા કે

ચાલો આપણે એને સંતોષ આપ્યો. જે ઉપરથી તેઓ દરેક નીચડી ત્રણ લીટીઓ કે જેના છેલ્લા શબ્દોમાં 'શન' આવે છે. અને જે શીરોસી લાપામાં માત્ર ત્રણજ છે, તે એક પછી એક ગોળ્યા. એવું ધારીને કે શીરોસીને ચોથો શબ્દ નહિ મલવાથી લાચાર થઇ પડશે. **અનસરી**—યુ આરેઝ તો માહ નબાશદ રવશન. (અર્થ—ચંદ્રમાનો પણ પ્રકાશ તારા ગાલ જેવો નથી). **ફરરોખી**—માનન્દે રોખત ગુલ નયુવદ દર ગુલશન (અર્થ—ગીચમાં તારા મુખજ જેવું તો ગુલાબનું ફુલ પણ નથી). **અસજદી**—મેઝગાનત ગુઝર હમીકુનઃ દર જવશન (અર્થ—અખતરમાંથી પણ તાહરી આખના પાપણ બીજા બાબુએ નીકલી શકે છે.) પણ એ સાંભળી વૃત્તજ શીરોસી ગોલી ઉઠ્યો “માનન્દે સનાને ગેવ દર જન્ગે પશન” (અર્થ—જંમ પશનની લગાઇમાં ગેવનો નેઓ હતો તેમ).

હવે પશનની લગાઈ અને તેની તયારીખથી ઉપલા ત્રણ કવિઓ નદન બિનચાકેદ હોવાથી તેઓ શીકકા મારી ગયા, અને શીરોસીને તે વિષે પુછવા લાગ્યા. જેને પોતાની હમેશાંની નમ્રતાથી તરત તેઓને તે સમજાવી. ત્રણે કવિઓ એ ઉપરથી સેજ ઝંખવાના પડ્યા, તેમજ અદેખા બન્યા પણ માત્ર સમ્યતાનો ખાલી દેખાવ કરી પાછા શરાબની લહેર કરવા પડ્યા અને ત્યાર બદ શીરોસીને બાગમાં એકલોજ રેહવા દઇને ચાલી ગયા. શીરોસી પોતાને ઘરે પાછો ફર્યો અને બ્યારે તેને બેયુ' કે તેની દાદ લાગવાનો કાંઇપણ સંભવ નહીજ હતો ત્યારે ગીઝની છોડી જવાનો વિચાર કીધો. તે બંદગી કરવાની ને થી મસ્જીદમાં તે દરમ્યાન પોતાની હાલત અને દુઃખનો કાવ્ય

રૂપે િલાપ કરતા લાગ્યો. સારે નસીમે એવું બન્યું કે તેજ વેળાએ શીરદોસીની તદ્દન નજીકમાંજ સુલતાન મહમદનો એક ઘણેજ માનીતો, નામે માહક, બંદગી કરતો હતો. તેણે જ્યારે શીરદોસીની આ લીટીઓ સાંઝળી ત્યારે તેને તેની બેઠે વાત કીધી જે ઉપરથી શીરદોસીએ પેતાના સઘળા હાદિસાઓ અને ઇશ્તિયાદો તેની સમક્ષ વર્ણન કર્યું. માહકે જ્યારે જાણ્યું કે શીરદોસી એક ઘણો લણેલો અને મહાન કવિ છે ત્યારે તેને પોતાના કંઈપણ ઇરાદો જણાવ્યા વગર તેનું નામ કામ પુછ્યું અને તેજ દીવસે તેને જે સઘળી વાત-ચીત શીરદોસી સાથે થઈ હતી તે સઘળી સુલતાન મહમદને જાહેર કીધી. આ સુલતાન કે જે આપણે ઉપર જોઈ ગયા છીએ તેમ લેખકોનો અને કવિઓનો એક ખરો ખેરખાહ અને મુરખી હતો તેને શીરદોસીને પોતાના મેહલમાં બોલાવી મંગાવ્યો, અને તેની હજુરમાં શીરદોસી જે કંઈક પોતાની રચેલી કવિતાઓ બોલી ગયો તેથી ખરેખર તે હેરત પામ્યો.

શાહનામનો જે કંઈ થોડો ભાગ અત્યાર આગમજનો રાજ્યના કવિઓથી લખાલો હતો તેની સાથે શીરદોસીની લીટીઓની સરખામણી કીધી અને તેમ કરવાથી શીરદોસીની બેનો કેટલી બધી ચઢવાતી હતી તે જ્યારે આઘના મીસાલ જણાઈ આવ્યું ત્યારે પેન્ના ત્રણે કવિઓને પણ શીરદોસીની લીટીઓના ચઢવાતાંપણોનો સ્વિકાર કરવો પડ્યો. આ ઉપરથી સુલતાન મહમદે તેને દરેક બેઠ માટે એક સોનાના સિક્કાની કબુલાત આપી, શાહનામું લખવાનું મોતેખર કામ શીરદોસીને સોંપ્યું. એ ઉપરાંત સુલતાને તેને

ઘણી એક બીજી ઉદાર બહેનો કીધી, અને આખું ઘર વસાવી
 આખું તેમજ કેટલાંક દાગીનાથી તેને નવભોષો. શાહનામું રચવાના
 કામમાં ફીરદોસ્તીએ કેટલાંક વરમ ગળ્યાં કે જે આપદે સડ
 હજાર બેતાનું બન્યું. જે દીવસે તે ગઝનીના સુલતાન મહમદ અગળ
 તેના પાવતખતમાં રજુ કરવામાં આવ્યું તે દીવસે એક મેટો
 તેહવાર પાળવામાં આવ્યો, પણ આ અરસામાં સુલતાનની દયામત
 બગડી હતી. અને પોતાના વજર હસન મયમનદીની સમજવતથી
 તેને શીરદોસ્તીને દરેક સોનાના સિક્કાને બદલે રૂપાના સિક્કા આપ-
 વાનો નિશ્ચય કર્યો. જે અમલદારને આ મુજબ રૂપાના સીકા
 ફીરદોસ્તીને પોંડ્યાડવાનું કામ સોંપવામાં આવ્યું હતું, તે ફીર-
 દોસ્તીને ઘેર ગયો પણ ફીરદોસ્તી તે વેળાએ જાહેર હામખાનામાં
 ગયો હતો, અને તેણે જ્યારે સુલતાનની આવી નીચ વર્તણૂક વિશે
 જાણ્યું ત્યારે ગુપ્ત્યુપ તે રૂપાના સિક્કા લઈ તે લાવનાર તથા હામખ-
 ખાનાવાલા તથા પડોશના એક દુકાનદાર વચ્ચે વહેંચી દીધા. પછી
 ઘેર જઈ તેને કેટલીક લીટીએ ગઝનીના સુલતાન મહમદની વીર-
 ધમાં તેની આવી વતણૂક માટે લખી કાઢી જે બાદ બગદદ
 શહેર તરફ રવાના થયો કે જ્યાં તેને ત્યાના ખલીફ આહમદ
 ચોથાએ મનપુર્વક આવકાર દીધો. પોતે કીધેલા મેરઘનસફનો
 સેજખી ખ્યાલ કરવને બદલે સુલતાન મહમદ પોતાના ગુસ્સાના
 અવેશમાં શીરદોસ્તીની પુઠ પકડવા માંડી. અને શીરદોસ્તી બગદદ છે
 એમ જ્યારે તેને જાણ્યું ત્યારે તેને સખત રીતે બચાવના ખલીફ
 ઉપર કેહન મોકલ્યું અને શીરદોસ્તીને પાછો મેળવવાનો હાલો કીધો,
 અને એવી ધમકી આપી કે જે તેમ નહિ કરવામાં આવશે તો

અગદાદ અને તેના લોકોને પોતાના હાથીઓના પગ તલે કચડી
 તાંબશે. ખલીફ આ ઉપરથી પોતાના જવાબમાં કોરાનમાં હાથી
 માટે જે પ્રકરણ છે તેનો ઇસારો કરીશ, અને હથીઓપીઆના
 રાજ્યકર્તા ઇબ્રેહે જે નકામી ચકાઈ મક્કા ઉપર મહમદ પેગમબરના
 જન્મવાની માત્ર પચાસ દીવસ અગાઉ કરીધી હતી તેનો દાખલો
 આપ્યો અને વધુમાં જણાવ્યું કે તે ઇથિઓપીઅન રાજકર્તા કે જેની
 આ હાર એક મોઝેજ સમાન ગણાઈ હતી તે પણ હાથી ઉપરજ
 સ્વાર થયો હતો એમ કહી તેને પોતાને પરવરદેગારનીજ મરજીને
 આધીન અને તેનીજ પનાહમાં પોતાને મુકાયલો જાહેર કરીધો હતો.
 છતાં પણ એજ વેળાએ ખલીફ આહમદે ગઝનીના મહમદ જેવા
 એક અજવાન રાજ્યકર્તા જેડે સુલેહ કરવાનો શીરદોસીને આગ્રહ
 કરીધો. શીરદોસીએ પોતાની હંમેશાની મનોવૃત્તિ મુજબ ખલીફની
 આ શીઆમણુ માની પોતાની હાલત રજુ કરનારી શીનસુષી ભરી
 એક ગઝલ સ્થાને સુલતાન મહમદ ઉપર ગઝનીમાં મોકલી આપી
 જેમાં શીરદોસીએ સેવડે જણાવ્યું કે કાબલીગતાતના મહાન શુરવીરની
 ઉંચ મનોવૃત્તિ અને ઉદાર સ્વભાવ તેમજ મોટાઈ ઉપરજ ભરોસો
 મુકીને હું મારાં આપીકા વતન તુસ કે જે તમામ ધરાન જેડે ગઝ-
 નીની શહેનશાહનનો એક મુલક હોવાનું માન ધરાવે છે, ત્યાં જવું
 છું. ખલીફ પોતે લખેલા એક પત્ર સાથ જ્યારે શીરદોસીની આ
 ગઝલ સુલતાન મહમદે વાંચી ત્યારે એથી તેના મગજ ઉપર
 એવી તો ઉડી અસર થઈ કે તેણે તરતજ પોતાના
 પેલા વજીર હસન મયમનદીને હાંકી કાઢ્યો અને શીરદોસી
 પ્રત્યેની પોતાની ગેરબનસારી વર્તણૂક માટે પશ્ચાતાપ

કરવા લાગ્યો, અને તેના બંદશા તરીકે શાહનામુ લખવાની ફીરદોસીની મહેનતના પ્રથમમાં કબુલેશ્વર સાહેબ હજાર સા પાના સિકકાઓ, તેમજ બીજા એનેક કિંમતી બેતો તથા માયા મેહર-આનીથી ભરપુર એક પત્ર સાથે એક અમલદારને ફીરદોસી સનમુખ તુસ મોકલ્યો. પણ ફીરદોસીના નસીબમાં આ સઘળું માન તેમજ દોલત મેળવવાનું નહિ હતું. બગદાદથી તુસ જવાની મુસાફરીની કાકનો, તેમજ પોતાના મગજ ઉપર રમતા રહેલા ઉદાસ ખ્યાલોનો તે ભોગ થઈ પડ્યો હતો, અને તેથી મરણ પામ્યો હતો. તેની પાછળ તેની એક બેહન હયાત હતી, કે જેણે સુલતાનની સર્વે બક્ષેસ સ્વિકારી અને તે ગંજ દોલતમાંથી પોતાના મરહુમ કાબેલ ભાઈ ફીરદોસીની ઇચ્છા પ્રમાણે અમલ કરવાનો કસદ કર્યો. ફીરદોસી જેવો મહાન કવી જે સાહિત્ય સાગરમાં સૌથી શ્રેષ્ઠ સિદ્ધ થયો છે, તેને કંઈક જાહેર ઉપયોગી બાંધકામથી પોતાની યાદગારી સદાની જાળવવાની ખાહેશ દર્શાવી હતી, અને તેની રૂએ બાક્ષસ નરી ઉપરનો પૂત્ર સરખો બંધાવી પ્રજા સમક્ષ પ્રજાના ઉપયોગ માટે ધરવાની તેની જાણસા હતી, જે ઉમદા જાણસા તેની સદગુણી બેહેને, સુલતાન મહમદે ઉદાર દીલે મોકલેલા પૈસામાંથી તૃપ્ત કરી, અને એ મુજબ પોતાના મરહુમ ભાઈ પ્રત્યેની એક ઘણી પવિત્ર ધરજ અદા કરી.

THE SHAH NAMEH OF FIRDOUSI.

(Extract from Maria Graham's "Journal of a Residence in India"—1813.)

The Chevalier D'Ohsson having taken the principal part of his *Tableau Historique de l'Orient* from the Shah Nameh of Firdousi, gives the following account of that poem in the first part of his interesting work.

"The Shah Nameh is a production of the fourth century of the Hęgyra. After the destruction of the Sassanians by the Arab armies, Mensour I., sovereign of Transoxania, was the first Mahomedan prince who made any researches concerning the history of the ancient Persians. Being a lover of science and of letters, he collected such annals as had escaped the devastations of time, in order to form a regular history. The Zeal of his Vizir Mamery, seconded him in this laudable undertaking, and the conduct of the work was entrusted to four of the literary men of the country, namely, Seyyak, Yezdan, Khorshid, and Schadan.

"The fragments discovered were chiefly chronicles, each containing the life of one prince. After the assiduous

labour of eight years, the work was finished, and dedicated to Mensour, under the name of Shah Nameh, or History of the Shahs. It was, in fact, an abridgement of the history of ancient Persia from the reign of Keyoumers to that of Yezdegerd III. the last of the Khosrus.

“Some years afterwards, Mensour II. wished to have the Shah Nameh in verse, and Decaiky, a famous poet of that age, consecrated his talents to that work, but left it unfinished at his death; and another Mahomedan prince made it a point of honour to complete it. This was Mahoud Ghaznevi, the third sultan of the race Ben-Sabuktakin, an illustrious prince, who added to the crown of Zabelistan the whole of Persia, and who, A. D. 999, invaded Transoxania, and gave the last blow to the dynasty of Ben-Samans, its sovereigns. This hero, who was not less the patron of letters than of arms, employed the genius of Firdousi-ibn-Feroukh, the most celebrated poet of the east, in the great work of versifying the Shah Nameh.

“This poem is still esteemed as the most perfect of its kind. It embraces a space of twenty-nine centuries, from Keyoumers to the last Khosru; but it is to be regretted that the chronological order observed previous to the time of Alexander, is as inexact as many of the historical events recorded in it are fabulous. Some of the princes are said

to have reigned during three or four centuries, and we can only presume that several Shahs of the same name have been confounded by the compilers of the ancient chronicles. The same thing must have happened with regard to the heroes of ancient Persia, Zal and Rustum, who are said to have lived six centuries, and among the Khacans of Touran, descendants of Feridoun, Afrasiab, the most celebrated of those sovereigns is fabled to have reigned about three hundred years.

“Notwithstanding the silence of the Greek writers concerning the ancient sovereigns of Persia, we cannot doubt their existence, from the testimony of the literary monuments of all the eastern nations in every age, so that we must regard the ground work of their history as true, although the episodes be fabulous. These ancient chronicles may in some sort be compared with the mythology of the ancient Greeks. Several of the Shahs, and even the princes, such as, Sam, Zal, Rustum, Goudrz, Giw, &c. are considered as demigods. They are the heroes of the east, who have occupied the imaginations of the poets and the pens of the historians. Their names have been revered in all ages, and there is no work, even on philosophy or morals, which does not mention these ancient Shahs. They are cited continually as models of virtue or vice, of clemency or of tyranny, of knowledge or of ignorance, of valour or of cowardice, in order to complete the eulogy

or the censure of a prince, a minister, or even a simple individual.

"All the eastern sovereigns, and even the Ottaman sultans, in their letters, diplomas and other public writings, compare themselves to Feridoun, to Menuchehr, and the Ley Keavous, and even their titles of Khoshru, Houmayoon, and Shahriar, which may be compared to those of Cæsar and of Augustus, of Sebastocrator and of Porphyrogenitus, are borrowed from the ancient kings of Persia.

"The work of Firdousi possesses high poetical beauties and a rich and harmonious style; but it abounds with minute descriptions, frequent repetitions, continual metaphors, and absurd hyperbole. It is full of moral reflections, chiefly on destiny and fatalism, and on the nothingness and the vicissitude of human affairs, which the author usually puts into the mouths of the princes, the warriors, the ministers of religion and the statesmen.

"The heroes never engage in combat without a pompous harangue, displaying their high birth, their valour, and their great achievements. With abuses and invectives, each announces to his adversary defeat, shame, and inevitable destruction.

"My mother gave me life only to accomplish thy death." "The robe of honour with which thy sovereign

has invested thee, will serve only for thy shroud." Such are their ordinary exclamations.

"In the description of the battles, we find abundance of such passages as the following :

"The motion of the armies shook the earth, deranged the course of the stars, and overturned the planetary system,"

"The march of this multitude of horses raised such whirlwinds of dust, that one of the seven coverings of the earth added a new vault to the seven heavens of the firmament." "The enormous cloud of the darts and javelins covered the heavens, absorbed the light of the sun, and plunged the combatants into the dark agonies of fate." "The blood of the slaughtered enemy rose suddenly to a river, so impetuous as to turn mighty mis."

"The legends of all remote ages offer to our view dragons, monsters, evil-spirits, and giants, and princes whose chief glory consisted in fighting with, overcoming, and destroying them. We may compare the warlike pictures of ancient Persia to the triumph of Apollo over the serpent Python, to that of Theseus over the minotaur, that of Meleager over the wild boar of Calydon, or those of Hercules over the Hydra of Lerna and the centaur Nessus.

"The Shah Nameh, interesting in itself, would be still more so if it developed with greater clearness the progressive steps of the formation of the ancient Peshdadian monarchy; but the carelessness of the poet on this head is carried still farther with respect to whatever concerns the great vassals of that empire, such as the princes of India, Chaldea, Armenia, Iberia, Colchis, Mesopotamia, Asia Minor, Syria, Egypt, and Arabia, and on the political relations between the sovereign and his feudatories, the Shah Nameh touches but slightly. It is the same with regard to constitution of Ancient Persia, its laws, its public worship, its military state, its finances, its customs, and its manners; but although Firdousi has only noticed the most remarkable historical facts, he has, in tracing these, occasionally thrown considerable light on each of those curious and interesting subjects."

N.B.—The above extract is introduced in this Book as it is likely to interest the readers being taken from a work so rare as Marie Graham's Journal of a residence in India, the second edition of which was published so far back as 1813, a copy whereof was furnished to me by a friend of mine. There are not perhaps half a dozen copies of this book now extant in India.

E. R. G.

શ્રીરદોસીનું શાહનામું—તેની ખુબીઓ ખાતરીઓ વગેરે.

પૂર્વના કાષ્ઠપણ સાહિત્ય કરનાં શ્રીરદોસીના શાહનામાએ વધુ વિખ્યાતી મેળવી છે, એ એક જાણીતી વાત છે. અસલની લગભગ દરેક ભાષામાં તેનો તરજુમો થયેલો છે. અને તેમાંની સાહદતો તવારીખ નવેશો વારંવારીએ તાંકી જતાવે છે. અને હજી કરનારાઓ તેમજ વાર્તા કહેનારાઓ તેમજ આપણા કિર્તનકારો પણ એમના કિસ્સાઓ યોગ્ય પ્રસંગો ઉપર વખતો વખત રજૂ કરે છે, તેજ દેખાડી આપે છે કે સદીઓ થઈ ગઈ છે છતાં પણ શ્રીરદોસીનું શાહનામું કેટલું જાણીતું લોકપ્રિય છે. તેની મુખ્ય ખુબીઓમાંની એક તેની સુંદર સરલતા. અને ભાષાની સાદાઈ છે કે જેવી ઇરાનનાં શ્રીરદોસીની આગમજના યા તેની પછીના ખીજા કાષ્ઠી કવિએ કદીખી લખી નથી. ખરી રીતે તો જાણે શ્રીરદોસીએ એક ખાસ પોતાનીજ ભાષા ઉત્પત્ત કીધી હોય એમ છે, કે જે ભાષા તેની સરલતા, સાદાઈ અને મધુરતાને સખમે આ મહાન કાવ્યના વિષયને ઘણીજ સરસ રીતે બંધ બેસતી છે. શાહનામાના શબ્દો સહેલા છે અને શ્રીરદોસીએ જેમ અને તેમ ફારસી શબ્દોજ વાપરવાની સંભાલ લીધી છે. અરબીક શબ્દોનું મિશ્ર શાહનામામાં મુદ્દલ છેજ નહિ એમ નથી. શ્રીરદોસીએ આ મુજબ અરબીક શબ્દો કે જેને ફારસી ભાષાને વધુ ઉમદા બનાવવામાં આગેવાન ભાગ ભજવ્યો છે તે અંદર આમેજ કરીને આરી સમજ અને ખવાસ દેખાડ્યો છે, પણ

જ્યારેથી તેને એક ધણા સેહલા જાણીતા અરબીક શબ્દને માટે કાંઈ નહી જણાયલો જુનોખી ફારસી શબ્દ મળી આવતો તો તે ફારસી શબ્દનેજ પોતાની પસંદગી આપતો હતો. આમ કરીને ફીરદોસ્તીએ પોતાનો શબ્દકોષ લગાર મુશકેલ અને જુના જુલાઈ ગયલા શબ્દોના ખનાવ્યો છે છતાં પણ એની લાખા ખુલ્લે ખુલ્લી સંપુર્ણ રીતે સમજ પડે એવી સરલ છે. આ પ્રમાણેના પોતાનાજ શબ્દકોષનો ઉપયોગ ખીજા કોઈખી ફારસી લેખકે કર્યો નથી, જોકે સઢી અને નીમાઝીએ શાહનામાનીજ ધપની લાંખી કવિતાઓ લખી છે; છતાં પણ શીરદોસ્તીના જેવોજ સાંકડો શબ્દકોષ વાપરવાની તેઓએ હિંમત કરી નથી, અને ઇનસાફને ખાતર આપણે કેહવું જોઈએ કે જોકે તેઓના લેખો તેઓની પોતાની રીતોમાં ઉમદા છે, છતાં પણ શીરદોસ્તીના લેખ સાથ તેની કદીખી સરખામણી થઈ શકે નહિ. વળી તેની મુખ્ય ખામીઓમાં ધણીખરી તેજ ખામીઓ છે કે જે લગભગ દરેક વીરરસ કાવ્યોમાં નજરે પડે છે, જ્યારે તેની ખુબીઓ તો ખાસ છે. શાહનામાની અતી મોટી લાંબાઈ કે જે વાંચનારને લગાર કંટાલા લેરેલી થઈ પડે છે તે ટુંકી કરી શકાતે એમ વગર શકે માની શકાએ છે. કારણ કે ધણા એક વિચારો, લગાઈના તેમજ જગ્યાઓના અહેવાલો, એકના એક ફરી અને ફરી રજુ કરવામાં આવ્યા છે અને જે લાંબા લય વાળું તો આપવામાં આવ્યાં છે તે ખચ્ચીતજ ટુંકમાં પણ તેટલાંજ અસરકારક રીતે આપી શકાતે. વલ્લી જ્યારે મનરંજન ફકરાઓની જરૂર હતી તે વેલાએ તદ્દન ફિક્કા રસકસ વગરના, લાંબાણુ ફકરાઓ આમેજ કરવામાં

આવ્યા છે અને વર્ણના આપવામાં અતિશયોક્તિ તો હદ વગરની કરવામાં આવી છે: તેનો એકજ દાખલો અત્રે આપવાની લાલચ ઠાભાવી શકાતી નથી. એક લઝાકનું વર્ણન કરતાં શીરદોસી લખે છે કે “લશકરોની હિલચાલથી પૃથ્વી ધ્રુજ, તારાઓની ચાલમાં ફેરફાર થઇ ગયો, અને ગ્રહોની ચાલ સદંતર ઉંધી વલી ગઇ, કતલ થએલાં માણસોનાં લોહીથી મોટી નદીઓ ખની રહી” વગેરે. વળી કેટલાક અહેવાલો એવા છે કે જેની કેટલીક તવારીખી નજરે કિંમત હોઇ શકે નહિ. વળી આપણે જોઇ શક્ય છે છીએ કે પેશદાદયન અને કયાનીયન વંશોના વર્ણનમાં તવારીખ કરતાં કવિતા વધુ છે, જ્યારે સાસાન્યન વંશનો અહેવાલ આપવામાં શીરદોસીએ કવિતા કરતાં તવારીખ ઉપર વધુ લક્ષ દીધેલું છે. સામટી રીતે લેતાં શીરદોસીની દ્રઢ ભાષા અને રચના દરેક રીતે શાહનામાનાં મોતેખર વિખ્યતે તદન દરોઅસ્ત છે. શાહનામાના જુદા જુદા કિસ્સાઓના જુરસાક્ષર વર્ણનો ખચીતજ મનન કરવા જોગ છે, અને આવી એક સરસ રીતે મધેલી તવારીખનું આ યાદગાર વીરરસ પુસ્તક આપણા વચ્ચે મુકી શીરદોસીએ ખરેખર આપણને ધણાંજ આભારી કીધાં છે. વળી એક તવારીખ તરીકે જોતાં શાહનામાની કિંમત એવડી થઇ પડે છે. શાહનં.મું એક મહાન વીરરસ કાવ્ય છે એટલુંજ નહિ પણ તે એક મહાન દેશ અને શહેનશાહતની તવારીખ પણ છે. આ રીતે તેની કિંમત અતિશય મોટી થઇ પડે છે. તે અસલી ધરાની શહેનશાહતની અને લોકોની તવારીખનો એક જખરદસ્ત મોટો ભંડાર છે, કે જેમાંથી

તે વેળાના લોકોના રવાળે, રાહરીતીઓ, ધર્મની માન્યતાઓ, વગેરે દરેક બાબદોની આપણને માહિતી મળી શકે છે. શાહનામું પોતેજ એક પુસ્તકાલય છે કે જેના પનાઓમાં હજારો પુસ્તકો અને દંતકથાઓ કે જે હાલમાં હસ્તી ધરાવતાં નથી, તેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આના સંબંધમાં આપણે યાદ રાખવું જોઈએ કે શ્રીરદોસી એક ધણોજ પોતાના અંતકરણના અવાજ પ્રમાણે ચાલનારો હોવા સાથે ધણોજ મેહનતું અને પોતે જે સાહકતો, જે પુસ્તકોના આધારે મેળવી શક્યો હતો તેને વળગી રહીનેજ કામ લેનારો હતો, અને તેને મનનાં કંઈપણ ધખારાઓને પોતાના લેખમાં સેગળી જગ્યા આપી નથી, પણ સખ્ત મહેનત અને શોધના પરિણામે ઉપરજ પોતાના લેખનો પાયો રચી, આપણને તેને કોઈ પણ પ્રકારે જોડું યા ઉપજવી કાઢેલું નહીં ગણવાને સખ્ત આમ્રદ કર્યો છે. વળી પોતાની બાબદો તે ક્યાંથી મેળવી શક્યો તેનો પણ આપણને તુજોતવીસ અહેવાલ આપે છે. અત્રે આપણે નોંધવું જોઈએ કે અસલના ખરાની લોકોની અને શહેન-શાહતની તવારીખ બેગી કરીને રચવાની કાશેશ કાંઈ શ્રીરદોસીએજ પેહલવેહલી કીધી ન હતી. એ તવારીખને લગતી સઘળી વિગતો શ્રીરદોસી અને સુલતાન મહમદે ગઝનીના વખતની અગાઉના જુદા જુદા રાજ્ય કર્તાઓના વખતમાં બેગી કરવામાં આવી હતી. ખુદ ધરાની શહેનશાઓએ પોતેજ, તેમાં ખાસ કરીને સાસાનીયન વંશના પાદશાહઓએ પોતાને લગતી તવારીખ બેગી કરીને જાળવી રાખવાની સંભાલ લીધી હતી. અને એ મુજબના ગ્રંથો નોશીરવાન,

ખુશરો પરવીઝ, અને યઝ્દેઝ્દ શહેરયારના વખતમાં રચવામાં આવ્યા હતા. ઇરાની શહેનશાહતના છેલ્લા પાદશાહ યઝ્દેઝ્દના વખતમાં આ સઘળા ગ્રંથો દાનેશવર દેહકાને ભેગા કરી પ્રગટ કીધા હતા, અને તેનું નામ “ખુદાઈ નામા” અથવા “આસ્તાન-નામા” આપ્યું હતું. આ “ખુદાઈ નામું” અથવા “આસ્તાન-નામું” પહેલવી ભાષામાં લખ્યું હતું, અને તેની અંદર છેક શરૂઆતથી એટલે કે કંયોમસર્થી તે ખુશરો પરવીઝના રાજ્ય સુધીની ઇરાનની તવારીખ આપવામાં આવી હતી, ઇ. સ. ૭૦૦ પછી જ્યારે આરબ લોકોએ ઇરાન ઉપર ચઢાઈ કરી તે જીતી લીધું તે વેળાએ બાદશાહી પુસ્તકાલયોનો નાશ થયો, અને આ પુસ્તક માટે વધુ કાંઈ પણ સાંભળાયું નહિ. જ્યાં સુધી છેવટે એવું કહેવામાં આવે છે કે યાકુબ એબ્ને લેસફાના રાજ્ય અમલ વેળાએ તેનો ફારસીમાં તરજુમો કરવામાં આવ્યો, અને યઝ્દેઝ્દ શહેરયારને તે આપવામાં આવ્યું, વળી સાસાનયનોના વખતમાં આ તવારીખ કવિતા રૂપે લખવાને માટે દકીકીને સોંપવામાં આવી પણ દકીકી એ કામ માત્ર થોડુંજ (આશરે હજાર જેતોજ) કરી શકેલો હોવાથી તે ગઝનીના સુલતાન મહમદના હાથમાં આવી પડ્યું, કે જે સુલતાન તેની આગમજ થઈ ગએલા કોઈથી રાજ્ય-કર્તા કરતાં અસલી ઇરાની તવારીખ સાંભળવાનો વધુ શોખ ધરાવતો હતો. આ મુજબ દેશના તેમજ સાહિત્યના શુભ નસીબે આ માહત્ત કાર્ય સુલતાન મહમદે ગઝની તરફથી ફરદોસી જેવા

લાયક હાથમાં આવી પડ્યું કે જે તેને ખચ્ચીતજ વર્ષોની બારે મહેનત પછી ઘણી ફતેહમંદીથી સરનગમ પાર ઉતાર્યું.

—:O:—

ધરાનના મહાન પાદશાહ જમશેદ.

તેની બાબતમાં સાધારણ રીતે કરવામાં આવતી તવારીખી ભુલો.

જમશેદ પાદશાહની બાબતમાં પહેલો સવાલ જે ઉભો થાય છે તે એ છે કે જમશેદ પાદશાહ એક ખરેખરો તવારીખી પુરૂષ હતો કે માત્ર એક કવિની કલ્પનાનો ખ્યાલ હતો. વિદ્વાન કેન્થ પ્રોફેસર ડારમેસ્ટેટે જમશેદ, ઝોહાક અને ફરેહનને તવારીખી પુરૂષો તરીકે લેખતો નથી અને કલ્પિત ધારે છે. મહાન પેગંબર સ્પીતામાં જરથોસ્ત સાહેબને પણ એ વિદ્વાન એક કલ્પિત પુરૂષ ગણે છે પણ મેક્ષમુલર અને બીજા યુરોપના વિદ્વાનોએ સાબીત કરી આપ્યું છે કે ડારમેસ્ટેટેનો મત ખોટો છે અને પેગંબર જરથોસ્ત સાહેબ હૈયાતી ભોગવી ગયા હતા. જમશેદ પાદશાહની બાબતમાં ડારમેસ્ટેટેનો મત એટલોજ ખોટો છે. ખરી વાત છે કે જમશેદ ઝોહાક અને ફરેહનની જીંદગીના ખરા બનેલા બનાવો સાથે કવિ-એએ અને બીજાએએ ઘણી કલ્પિત વાત પણ ભેળી નાંખી છે છતાં એ પાદશાહોની હૈયાતી ના પાડી શકાય એમ નથી. અગર જે એ શહેનશાહો કલ્પિત હોય તો અવસ્તામાં તેઓને તેવાજ

ચીતારવામાં આવતે. દાખલા તરીકે અવસ્તામાં જણાવ્યું છે કે આદર યજ્ઞે રાશનીને માટે ગનામીનો સાથે લકાઇ કરી હતી. અવસ્તામાં આદરને એક પાદશાહનો ઇલકાળ આપ્યો નથી પણ યજ્ઞનો ઇલકાળ આપ્યો છે. વાસ્તે જો જમશેદ પાદશાહ કલિપત હતો તો તેને પણ પાદશાહ તરીકે નહિ પણ એક યજ્ઞ તરીકે અવસ્તામાં ઓળખાવવામાં આવ્યો. એ ઉપરથી માલમ પડે છે કે કારમેરટેટેનું અનુમાન ખોટું છે, અને અવસ્તા પ્રમાણે જમશેદ એક ખરેખરો તવારીખી પુરુષ હતો.

—:O:—

જમશેદનો વંશ.

ખીજો સવાલ જે ઉભો થાય છે તે એ છે કે જમશેદ કયાં વંશનો હતો? સાધારણ રીતે એને પેશદાદીઅન વંશનો ગણવામાં આવે છે પણ ધણા એકનું માનવું છે કે એ પેસદાદીઅન વંશનો નહોતો પણ એક નવા વંશનો સ્થાપક હતો કે જે એના નામ ઉપરથી જમશેદી વંશ કહી શકાય. જમશેદ તહેમુરસ પછી ગાદી ઉપર આવ્યો હતો તેથી એને પેશદાદીઅન વંશનો ગણવામાં આવે છે, પણ ખરું જોતાં એ જમશેદી વંશનો સ્થાપક હતો. જો કે એવા નામના કોઈ પણ વંશને ઇરાનની તવારીખમાં ઓળખવામાં આવ્યું નથી. જમશેદ તહેમુરસનો દીકરો હતો કે બાઈ હતો એ પણ એક તકરારી સવાલ છે. જુનહહેશ પ્રમાણે

જમશેદ વીવંધાહાનનો પુત્ર અને તેહેમુરસનો ભાઈ હતો, પણ પ્રખ્યાત મુસલમાન તવારીખનવેશ મિરજુદ કહે છે કે જમશેદ તેહેમુરસનો પુત્ર હતો. મિરજુદના આ અનુમાનને આપણે જગપ્રસિદ્ધ શાયર ફિરદોસી પણ રોકા આપે છે. વાસ્તે આપણે માની લઈશું કે જમશેદ તેહેમુરસનો પુત્ર હતો.

—:O:—

જમશેદ નામના અનેક પાદશાહો.

‘જમશેદ’ પાદશાહની તવારીખમાંની એક બાબત પર ઘણાં એક ગુંચવાય છે, અને તે એ છે કે, જ્યારે એક હાથપર જમશેદને ઘણાં ડાહ્યો અને હોશીઆર ચીતારવામાં આવ્યો છે, ત્યારે બીજા હાથપર એવું જણાવવામાં આવે છે કે જમશેદ પોતાની છાંદગીના પાછલા ભાગમાં ઘણો મગર અને ગર્વિષ્ઠ બન્યો હતો, અને અહંકાર અને તકાબરી તેને પ્રાપ્ત કરી હતી, અને તે એટલે સુધી કે તે પોતેજ ખુદા છે એવું માનતો તથા મનાવતો હતો. આ કંઈ ન બની શકે એવું નથી. એકજ માણસમાં છાંદગીના જુદા જુદા ભાગમાં ગુણોમાં ફેરફાર હોઈ શકે છે. અકબર પાદશાહનો દાખલો મોંજુદ છે. એ પાદશાહ જો કે ડાહ્યો અને સ્થાણો હતો તોપણ પોતાની છાંદગીના પાછલા ભાગમાં ગર્વિષ્ઠ થયો હતો, અને “દીને ઇલાહી” નામનો નવો ધર્મ ઉભો કરીધો હતો અને ખુદા હોવાનો દાવો કરતો હતો, પણ હવે સવાલ એ છે કે

જમશેદની ખાખતમાં પણ તેમજ હતું કે? ધણાએક તવારીખ-
નવેશા એમ નથી ધારતા. તેઓનું એમ માનવું છે કે, જમશેદ
નામના એક નહિ પણ અનેક પાદશાહો થઈ ગયા હતા, અને
તેઓમાંના એક જે જમશેદી વંશનો સ્થાપક હતો તે બલો અને
ડાહ્યો હતો, અને બીજો કે જેના વખતમાં વંશનો નાશ થયો હતો,
તે જુરો અને ગર્વિષ્ઠ હતો. ઉપલા અનુમાનને આ વાતથી ટેકા
મળે છે, કે જમશેદ પાદશાહ, જે આજથી ૬૨૫૯ વર્ષ ઉપર પાને
કાઠસ્ટના જન્મની ૪૩૪૦ વર્ષ અગાઉ થઈ ગયો હતો, અને
માનવામાં આવે છે કે તે પાદશાહનું રાજ્ય એક હજાર વર્ષ ચાલ્યું
હતું, કે જેમ અવસ્તામાં પણ જણાવવામાં આવે છે. હવે કોઈ પણ
માણસ એક હજાર વર્ષ જીવી શકે એ હસવા સરખું છે. અલખત,
જુન દહેશ પ્રમાણે જમશેદે ૭૧૬ વર્ષ રાજ્ય કરીધું હતું, જેમાંનાં
૧૦૦ વર્ષ તેને જંગલોમાં રખડવામાં કાઢ્યાં હતાં. ફિરદોશી પ્રમાણે
જમશેદે ૭૦૦ વર્ષ રાજ્ય કરીધું હતું, પરંતુ ૭૦૦ વર્ષનું જીવન
એક મનુષ્યનું હોઈ શકે એમ માનવું કેવળ અશક્ય છે. મટે જે
સત્ય અનુમાન નીકળી શકે તે એજ છે કે “જમશેદી વંશે” અને
નહિ કે જમશેદે એક હજાર વર્ષ રાજ્ય કરીધું હતું, અને ઇરાનની
તવારીખમાં જમશેદ નામના અનેક પાદશાહો થઈ જવા બેઠાએ.
વંશના સઘળા રાજાઓનો ભેગો અમલ એક હજાર વર્ષ ચાલ્યો
હોય, જેમ ઇંગ્લંડમાં ‘Henry’ નામના આંક રાજાઓ રાજ
કરી ગયા છે, ‘Edward’ નામના સાત રાજાઓ રાજ્ય કરી
ગયા છે, અને ‘George’ નામના ચાર રાજાઓ રાજ્ય કરી

ગયા છે, અને હાલમાં પાંચમાં ગાદી ઉપર છે. ખીજું દ્રષ્ટાંત, યુરોપના વડા ધર્મગુરુ જેને ‘Pope’ કહેવામાં આવે છે તેનું છે. સંખ્યાઅંધ પોપ થઈ ગયા છે. પહેલો પોપ આરમી સદીમાં નીમાયો હતો અને હાલમાં વીસમી સદી ચાલે છે ત્યારે એમ કહેવું કે પોપે ૮૦૦ વર્ષ રાજ્ય કીધું અને જમશેદે ૧૦૦૦ વર્ષ રાજ્ય કીધું, એમ કહેવા યરાયર છે. ઉપલા એ દાખલાઓ કરતાં પણ વધારે અસરકારક દાખલો આપણી કામના વડા અકાબર સર જમશેદજીનો છે. જમશેદજી એ અસહ બાટલીવાળા ખાનદાનના સ્થાપકનું નામ હતું, પણ પાછળથી “સર જમશેદજી” એ એક નામ નહિ પણ ઇલકાબ થઈ પડ્યો. દાખલા તરીકે ખીજા જમશેદજીનું ખરું નામ ખરશેદજી હતું, ત્રીજાનું માણેકજી, ચોથાનું કાવસજી. એ ઉપરથી માલમ પડશે કે પાંચ માણસો સર જમશેદજીના નામથી ઓળખાયા, જે કે તેઓનાં ખરાં નામ તો જુદાં જુદાં હતાં. તેજ પ્રમાણે જમશેદ પાદશાહ નામના એક નહિ પણ અનેક પાદશાહો થઈ ગયલા હોવા જોઈએ, કે જેઓના રાજ્યના અમલની જુદી જુદી મુદતોનો બેગો સરવળો એક હજાર વર્ષનો થયો હતો. આ અનુમાનને એક ખીજા બાબતથી પણ ટેકા મળે છે અને તે એ છે કે એટલા બધાં સુધારાઓ જમશેદ પાદશાહનાં વખતમાં થએલા કહેવામાં આવે છે કે તે સધળા સુધારાઓ એકજ પાદશાહના અમલ દરમિયાન કરી પણ થઈ શકેજ નહિ. પણ આખા વંશના સધળા પાદશાહોના રાજ્યની આખી મુદત દરમિયાન થઈ શકે.

જમશેદના સુધારાઓ.

ફીરહોસીના કહેવા મુજબ જમશેદ પાદશાહ ધણો શાની અને દરંદેશ હતો અને તેના રાજ્યમાં ધણાએક સુધારા થયા હતા. તે હુન્નર ઉદ્યોગને ચલાવતો હતો અને પાદશાહ તરીકે તેની ખીલવણીને ટેકો આપતો હતો. તેના જમાનામાં પોલાદના હથીઆર પહેલવહેલાં બનાવવામાં આવ્યાં હતાં, તે ઉપરાંત કાપડ વણવાનો હુન્નર પણ તેનાજ વખતમાં પહેલવહેલો જણાયેલો હતો અને રેશમી કાપડ તેનાજ વખતમાં પહેલું બનાવવામાં આવ્યું હતું. વળી ખેતીવાડી અને બાગ બગીચાનો એ ધણો શોખીન હતો, અને પાદશાહ તરીકે ઉજ્જડ જમીનો પર ખેતી કરાવી તેને ઈજ્જત બનાવવાની તે પોતાની ઈચ્છા સમજતો હતો. ખેતી વાડીથી તેના રાજ્યમાં આખાદી વધી હતી. વડીલાદમાં પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે જમશેદ પાદશાહને ખેતીવાડી ધણી પસંદ હતી. જમશેદે આ બધું કરવા ઉપરાંત નદીઓ અને ફરીઆઓ ઉપર મુસાફરી કરવાને વહાણો પણ બનાવ્યાં હતાં. ફરીઆના તળીઆમાંથી મોતી કહાડવાનો હુન્નર પણ જમશેદના વખતમાં પહેલો જણાયેલો હતો. દારૂ પણ પહેલવહેલો જમશેદના જમાનામાંજ બનાવવામાં આવ્યો હતો. વનસ્પતીમાંથી ઓષધો બનાવવાના પ્રયોગો પહેલવહેલાં જમશેદ પાદશાહના વખતમાંજ કરવામાં આવ્યા હતાં, આટલા બધા સુધારાઓ એક પાદશાહના વખતમાં થઈ શકે નહીં માટે જે તવારીખ નવેશોએ જે એવું અનુમાન કહાડ્યું છે કે જમશેદ નામના

અનેક પાદશ હો યદ ગયા હતા, જેઓમાં વંશનો સ્થાપક મહાન જહોજલાલીવાળો પાદશાહ હતો, જ્યારે છેલ્લો જમશેદ પાદશાહ મગર અને ગર્વિષ્ટ હતો, અને પોતાની મગરોને પરીણામે નાશ પામ્યો હતો, તેઓ પોતાના અનુમાનમાં ખરા હોય એમ લાગે છે.

—:૦ —

કેટલીક સાધારણ ભૂલો.

જમશેદ પાદશાહની વાચનમાં કેટલીએક ભૂલો ઘણી સાધારણ છે. એવું કહેવામાં આવે છે કે જમશેદ પાદશાહે કાઠિયા સુધારાઓમાં એક એ હતો કે તેને પોતાની દૈયતને ચાર વિભાગમાં વહેંચી નાંખી હતી. આ વાત સામાન્ય રીતે માનવામાં આવે છે, પણ ‘ગાથા’ માં એ વિષે કંઈ પણ ઇતારો નથી. અને પ્રખ્યાત જર્મન વિદ્વાન ડૉ. ગાઇગર જેના “Civilization of the Eastern Iranians” નો ઇંગ્રેજી તરજુમો શમશુલ ઓલમાં દસ્તુર દ્વારાએ કાઢ્યો છે તે કહે છે કે પેગમ્બર જરથોસ્તના જમાના સુધી તો ચાર તોલાની હસ્તી માલમ પડતી નથી. વાસ્તે અસલી ઇરાનીઓને જમશેદે ચાર તોલામાં વહેંચી નાંખ્યાં હતાં એ વાત કદિપન હોવી જોઈએ. જમશેદે જે ચાર વિભાગો કાઠિયા કહેવામાં આવે છે તે આ પ્રમાણે છે:—(૧) અથોરનાન એટલે ધર્મશુરો, (૨) રથેસ્તારાન, એટલે પાદશાહો, પહેલવાનો અને સીપાઇઓ, (૩) વાસ્તીઓસાન એટલે, ખેડુતો. (૪) હુતોખશાન એટલે વ્યાપાર

ધધા કરનારાઓ. “આધને દીને બેહે માંઝદીઅસનાન”નો લખનાર કહે છે કે આ વાત તદન ખોટી છે. જમશેદ પાદશાહે ધરાનીઓના ચાર ભાગ કીધા હતા નહી, પણ જરથોસ્ત પેગમ્બર સાહેબે ધરાનીઓને ત્રણ ભાગમાં વહેંચી નાખ્યાં હતા. અંથોરનાત, રથેસ્તાર, અને વાસ્તરીઓસ. પોતાના મતના ટેકામાં ઉપલો લેખક વિસ્તારપ નુસ્કની પરગરદ ત્રીજામાં આવેલો ફકરો ટાંકી બતાવે છે. કોઇ પણ રીતે આ વાત ઘણી શકમંદ છે, કે જમશેદ પાદશાહે ધરાનીઓના ચાર વિભાગ કીધા હતા, અને ડૉ. ગાઇગર જેવો વિદ્વાન જરમન પ્રોફેસર આ વાત માનવાને ના પાડે છે.

—:O:—

જમશેદ એક પેગંબર?

ઉપલાં કરતાં પણ એક વધારે ગંભીર પ્રકારની ભૂલ એ કરવામાં આવે છે કે જમશેદ પાદશાહને એક પેગંબર તરીકે ઓળખાવવામાં આવે છે. આ વાત પણ ઘણી શકમંદ છે. ખરી વાત છે કે પહેલવી અને ફારસી પુસ્તકો પ્રમાણે એમ માનવામાં આવે છે કે જમશેદે ઘણાંક અસલી આયનોને માઝદીઅસની દીન શીખવી હતી અને તેઓને પવિત્ર સદરે કરતી પહેરાવી હતી, અને માઝદીઅસનાન બનાવ્યા હતા. દસાતીરમાં જમશેદ પાદશાહને એક મોટા પેગંબરની ઉપમા આપી છે. અને તેને ખોદાઇ નૂર અથવા ખોરેહ ધરાવતો ચીતારવામાં આવ્યો છે. આટલું છતાં જમશેદ પાદશાહ

એક પેગંબર હતો અને તેને માઝદીઅસની ધર્મ સ્થાપ્યો અથવા ફેલાવ્યો હતો એ વાત કેટલાક વિદ્વાનો કબુલ રાખતા નથી. તેઓનું કહેવું એવું છે કે પાક અવસ્તા કલામો એ વાતને ટેકા આપતા નથી.

અલગત જમશેદે દુનીઆમાં સૌથી સારી અને ઉમદા રીતે પાદશાહી ચલાવી હતી. અને પોતાની રાજ્યધાનીના શહેરને ફળ-ફુપ કીધું હતું અને પોતાની પ્રજાને સંપૂર્ણ સુખમાં રાખી હતી, પણ તે એક પેગંબર હતો એમ પુરવાર થયું નથી. અને કેટલા એક ઉત્સાહી જરથોસ્તી ગૃહસ્થો આગળ વધીને કહે છે કે જમશેદે માઝદીઅસનાન ધર્મ જેસેલમમાં સ્થાપ્યો હતો, વાસ્તે તે શહેરમાં તેના નામનો કિર્તીસ્થંભ ઉભો કરવો જાઇએ ત્યારે ખરેખર એ જરથોસ્તીઓ અવધીજ કરે છે. એ સાહેબો કયા તવારીખી સિદ્ધાંતોથી પોતાનું અતુમાન ખરું પાડવા માંગે છે તે માલમ પડતું નથી.

—:O:—

જમશેદ અને પાઇથાગોરાસ.

એક ત્રીજી જુલ જમશેદના બાપમાં સામાન્ય રીતે કરવામાં આવે છે તે ગાયનના હુન્નરને લગતી છે, અને તે પ્રખ્યાત મુસલ-મીન તવારીખનવેસ મીરખુંદે કીધેલી જૂલનું પરીણામ છે. મીરખુંદે જણાવે છે કે જમશેદની દરખાસ્તમાં યુનાની ફીલસુફ પાઇથાગોરાસ આવ્યો હતો અને તેણે જમશેદ પાદશાહની આગળ ગાયનનો હુન્નર

જાહેર કાંધો હતો. મીરખુંદ બૂલ કરતો હોય એમ લાગે છે. કારણ કે પાછથેગોરાસ જમશેદ પછી બહુજ પાછલા વખતમાં થઇ ગયો હતો, મ.ટે તે જમશેદ પાદશાહની દરબારમાં હાજર થઇ શકેજ નહીં.

—:O:—

“ તખ્તે જમશેદ.”

ઉપલી ત્રણ બૂલો કરતાં પછી વધારે સાધારણ બૂલ તખ્તે જમશેદની વાખતમાં કરવામાં આવે છે. સઘળા મુસલમાન તવારીખ નવેશો જણાવે છે કે જમશેદ પાદશાહ પોતાનું પાયતખ્ત સૌજ્જ્વાન ખાતેથી પારસ લઇ ગયો હતો અને ત્યાં એક જગરા મહેલનો પાયો નાંખ્યો હતો, જે ૪૨ માઇલ લાંબો હતો, અને તખ્તે જમશેદના નામથી ઘાળખાતો હતો. આતો એક ખરી ખીના છે કે તખ્તે જમશેદ નામનો મહેલ અસલી ઇરાની પાદશાહોની જાહેર જલાલીના એક પુરાવા તરીકે લેખાતો હતો અને આજે પણ તેના ખંડીએરો યુરોપીઅન મુસાફરને હેસ્ત પમાડે છે. પણ યુરોપીઅન વિદ્વાનોએ કરેલી છેલ્લામાં છેલ્લી શોધખોળે ઉપરથી પુરવાર થયું છે કે મુસલમાન તવારીખનવેશોએ ભુલ કરી હતી. આ મહેલ જમશેદ પાદશાહે બંધાવ્યો હતો નહીં. અથવા તેના જમાનામાં બંધાયો હતો નહિ. એમ છેલ્લામાં છેલ્લી શોધો પ્રમાણે ખાત્રીપૂર્વક રીતે ખતાવી આપવામાં આવ્યું છે.

—:O:—

“જમશેદી નવરોઝ.”

પણ એક ગંગવર મહેલ આંધવા કરતાં વધારે યાદગાર અને કીર્તિવંત કામ જેહાન સરશરાઝ જમશેદ પાદશાહે કીધું હતું અને ને. એ હતું કે એ પાદશાહે “જમશેદી નવરોઝ” નો તહેવાર રચાવ્યો હતો. થંડા મુલકોમાં વસંત રતુનું ખેસવું ધણું આવકાર દાયક થઇ પડે છે કારણ કે લોકો શીયાળાની થંડીથી કંટાળી ગયા હોય છે. ધરિત દેશ અને ખાસ કરીને ધરાનનો ઉત્તર ભાગ થંડો હોવાથી ત્યાંના લોકોને વસંત રતુના ખેસવાથી ધણું હર્ષ ઉપજે છે. આ ઉપરથી જમશેદ પાદશાહે દેરવ્યું કે વસંત રતુની શરૂઆતમાં એક મોટું જશન કરવું જેમાં સમગ્ર ગરીબ તેમજ તવંગર સામેલ થાય અને પરવરદેગારનો તેની ન્યામનોને માટે ઉપકાર મને. આ પ્રમાણે જે દિવસે પહેલું જશન કરવામાં આવ્યું તેને વરસની શરૂઆતનો દિવસ ગણ્યો. એ જશનનો દિવસ “જમશેદી નવરોઝ” ને નામે આપવામાં આવ્યો. એ દિવસ આખી કુદરતની વર્ષગાંઠનો દિન કહેવાઇ શકાય કેમકે એ દિવસે સૂર્ય પોતાનો એક ચક્રાવો પુરો કરી પહેલા અથવા મેશ રાસીના બુરજ (Aries)માં દાખલ થઇ બીજો ચક્રાવો શરૂ કરે છે. એ તહેવાર ધરાનમાં ઘણી ધામધુમથી પાળવામાં આવે છે, અને હિંદમાં પણ પારસીઓ તેને એક અગત્યનો તહેવાર ગણે છે, અને બીજી કામો પણ તેને માન આપે છે.

“જમશેદ અને સુલેમાન.”

જમશેદ આ પ્રમાણે એક મોટો જાહોજલાલી ભર્યો પાદશાહ હતો. તે ઉપરથી એક જૂન તવારીખમાં ઉભી થાય છે જે ઉપર ખ્યાન ખેંચવાની જરૂર છે. તે જૂન પારસીઓના જમશેદ પાદશાહને ઘાહુદીઓના સુલેમાન પાદશાહ સાથે બેળી નાખવાને લખતી છે. જમશેદ અને સુલેમાન એકજ પુત્ર નહીં હતાં. મીરખુંદે સારી રીતે બતાવી આપ્યું છે કે જમશેદ તેજ સુલેમાન એમ કહેવું ખોટું છે કારણ કે એ બેઉ પાદશાહોના જમાના જુદા હતા. ઉપર દર્શાવેલી જૂનનું કારણ દેખીતું છે, અને તે એજ કે બેઉ પાદશાહો એક સરખી રીતે જાહોજલાલી ભરેલા ને એક સરખી રીતે જ્ઞાની અને ડાહ્યા હતા.

—:O:—

“જમશેદનો કહેવાતો અહંકાર.”

મીરખુંદે જમશેદના અહંકારના સંબંધમાં લખે છે કે તે પોતેજ ખુદા છે એવો અભીમાની વિચાર ધરાવીને અને ખુદાને ઘટતું માન પોતાને આપવાને પોતાની પ્રજાને દુરમાવીને તેણે પોતાની મુર્તિઓ બનવાવી, અને રાજ્યના સઘળા ભાગોમાં મોકલી આપી અને ત્યાંની રૈયતને દુરમવ્યું કે તેઓએ તેની પૂજા કરવી. જ્યાં લગી જમશેદે નારાસ્ત્રીનો માર્ગ અખત્યાર કીધો હતો નહિં અને પોતાને ખોદા તરીકે ઓળખવો હતો નહીં, ત્યાં લગી તેના રાજ્યમાં આખા-

દાની હતી. પણ જે દિવસથી જમશેદ ખુદામાં વિશ્વાસ તથા દીધો અને પોતાનામાંજ વિશ્વાસ રાખવા લાગ્યો ત્યારથી તેની પડતી થઇ એમ કહેવામાં આવે છે. એક વખતે તેના દેશમાં એક મોટી રેલ આવી હતી અને તેના દુરમન ઝોહાકના હાથે એક મોટી હાર ખાધી. આખરે તે દેશ નાશ પામ્યો હતો. આ વાત કેટલે દરજ્જે ખરી માનવી એ એક મોટો સવાલ છે કારણ કે જમશેદ નામના અનેક પદશાહો થઈ ગયા હતા, એ સિદ્ધાંત જે આપણે માનીએ તો બનવા જોગ છે કે જે જમશેદ પાદશાહના ડહાપણ અને જાહો-જલાલીના વખાણ કરવામાં આવે છે અને જેના અહંકાર અને કર્ણાજનક અંત ઉપર ખેદ દર્શાવવામાં આવે છે તે જમશેદ નામના જુદા પાદશાહો હોવા જોઈએ.

—:O:—

જમશેદના રાજ્યમાં રેલ.

વંદીદાદમાં કહ્યું છે કે જમશેદ પાદશાહને એવી આગાહી થઇ હતી કે તેના દેશમાં એક મોટી રેલ આવશે. આ રેલમાંથી કેમ બચવું તેની સમજણ જમશેદને દાદાર અહુરમઝદે આપી હતી. જમશેદ એક ગુફામાં જઈ રહ્યો હતો. આ રેલની આકૃતિમાંથી બચવાનો અહેવાલ બાઇબલમાં વર્ણવેલા યાહુદીઓના અહેવાલને મળતો આવે છે. યાહુદીઓના “નોહાના આર્ક” નો અહેવાલ જમશેદના ગુફાના વર્ણન સાથે સારી રીતે સરખાવી શકાશે. યાહુદીઓના અહેવાલ પ્રમાણે મારુસાને અને અડપાનેને નોહાના આર્ક કે જે એક

મોટું વહાણ હતું તેમાં બચાવવામાં આવ્યાં હતાં; જ્યારે જમશેદના વખતમાં માણસોને બચાવ ગુફામાં બરાબ રહેવાથી થયો હતો.

—:O:—

જમશેદનો કરેણાજનક અંત.

જમશેદના અંત વિષે તવારીખ નવેશીમાં ઘણો મોટો મતભેદ છે અને જુદા જુદા અહેવાલો રજૂ થાય છે. (૧) પહેલો અહેવાલ એવો છે કે બેબીલોનીઆનો પાદશાહ ઝરડહાક કે જે સંધારણુ રીતે ઓહાકના નામે ઝોળખાય છે તેને જમશેદને લડાઈમાં હરાવ્યો અને “પડતી પર પચાશ” એ કહેવત પ્રમાણે જમશેદના મિત્રો ઓહાકને જઈ મળ્યા જેઓમાં એક તો તેનો પોતાનો ભાઈ સ્પીત્યુર હતો. જમશેદ ઓહાકના હાથમાં કેદ પકડાયો અને સ્પીત્યુરે તેનું ખુન કરીધું. (૨) બીજો હેવાલ હાફીજ “અમુ” પ્રમાણે એવો છે કે જમશેદ પોતાની હાર પછી ખુદાને તાબે થયો અને એક પહાડના ગુફામાં જઈ રહ્યો અને કુદરતી રીતે મોતને શરણે થયો. ત્યાં સુધી તેને ગુફામાં ભાજપાકા અને પાણી ઉપર નિર્વાહ કર્યો. (૩) ત્રીજો અહેવાલ એવો છે કે જમશેદ પોતાની હાર પછી બાબુલીસ્તાન નાસી ગયો અને ત્યાંના પાદશાહ કેરંગની બેટી સમનનાઝ સાથે છુપી રીતે લગ્ન કર્યા. આથી કેરંગ ધણો ગુસ્સે થયો અને તેને જમશેદને પકડી ઓહાકને સાંધી દેવાનો વિચાર કર્યો પણ જમશેદ નહાસી ગયો, અને જ્યારે તે જમજમાં બંદકતો હતો, ત્યારે એક દિવસે ઓહાકના માણસોએ તેને પકડ્યો અને ઓહાકે

તેને બે પાડીઆં વચ્ચે બાંધી જીવતો વહેરી નાંખ્યો. પોતાના જહાજો પતિને આ પ્રમાણે વહેરી નાંખેલો જોઈ સમનનાંજે ઝેર ખાઈ આપધાત કર્યો.

—:O:—

“જમશેદ પાદશાહની જીંદગી ઉપરથી લેવો જોઈતો બોધ.”

જમશેદ નામના અનેક પાદશાહો ઇસ્લામમાં થઈ ગયા હતા એ અનુમાન બે ખોટું હોય તો આ જે જમશેદ પાદશાહ પોતાના જહાજો અને જહોજલાલી માટે પ્રખ્યાત થયો હતો, તે જમશેદ પાદશાહ પોતાની પાછળી જીંદગીમાં ગર્વિષ્ટ બની ખુદા હોવાનો દાવો કરી આખરે પાછલી જીંદગીમાં નાશ પામ્યો. તે વાત ખરી હોય તો એ પાદશાહના કરજાજનક અંત ઉપરથી આપણે માણસ બનતને ધણો બોધ લેવો ધરીત છે. આપણને જે પહેલો ધરો લેવાનો છે તે એ કે માણસે ખુદા ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ અને અંતઃકરણથી માનવું જોઈએ કે જે સઘળું દુનીઆમાં બને છે તે ખુદાના હોકમથીજ બને છે. મહાન શેક્સપીઅર બ્યાન્ગ્રી રીતે કહી ગયો છે કે આપણા નસીબને ધડનાર પરવરદેમાર છે, પછી આપણે ગમે તેવાં અવાતીયાં મારતાં હોઈએ.” “There is a

Divinity that shapes our ends, roughen them how we will” ધર્મની એક મુખ્ય નેમ ખુદા ઉપર મજબુત વિશ્વાસ રાખવાની છે. જમશેદ પાદશાહની જીંદગી ઉપરથી જે ખીજો પાઠ શીખવાનો મળે છે તે એ છે કે માનવી પોતાના કામને માટે જવાબદાર છે અને દુનીયાંની સઘળી ગેરવ્યવસ્થા માણસના કામોથીજ થાય છે. અવસ્તામાં જમશેદની બાબતમાં જણાવ્યું છે કે માણસ પોતાના કામો માટે જવાબદાર છે અને દુનીયાંમાં જે જે આફતો વર્ષે છે તે ખુદા તરફની નથી પણ માણસના પોતાના કાર્યોનું પરિણામ છે. ત્રીજે અને સર્વેથી અગત્યનો પાઠ જમશેદ પાદશાહની જીંદગી ઉપરથી લેવાનો છે તે એ છે કે માણસ માત્ર એક ઓળા સમાન છે. માટે માનવીએ, પછી તેની દોલત અને દરજ્જે ગમે તેવા હોય તો પણ, તકોબરી કરવી નહિ. શાહ જમશેદની તકોબરી વિષે વારંવાર બોલવામાં આવે છે પણ આપણામાં ક્યાં ઓછી તકોબરી છે? જમશેદ પાદશાહની દોલત અને દરજ્જા કરતાં એક લાખ ઘણી ઓછી દોલત અને દરજ્જે ધરાવનાર આપણા કેટલાક ભાઈ-ઓને જ્યારે આપણે ઉફણાઈ જતા જોઈએ છીએ ત્યારે આપણને ખરેખર તેઓના બેઅકલીપણા ઉપર અફસોસ છુટે છે. તેઓ જીલ્લી જાય છે કે મહાન પાદશાહ જમશેદ કે જે હિરા જડીત તખ્ત ઉપર બેસી દુનીયાનો ઈન્સાફ કરતો હતો તે પોતાનું તાજ અને તખ્ત છોડી ચાલી ગયો; જર્મન શહેનશાહતનો માજી કેસર જે

જાઓ માણસોનું લશ્કર ધરાવતો હતો અને સેંકડો રાક્ષસી કદના દરીઆઇ લડાયક બારકસોનો માલીક હતો તે આજે એવી હાલતમાં પડ્યો છે કે દુનીઆમાં થોડાજ માણસો એની હાલતની અદેખાઇ કરે, તો આપણા શેઠીઆઓ જે સ્ટેજ હાલતના માલીક થતાં અહંકાર અને તકેબરીમાં ગરકાવ થઇ જાય છે તેઓને પણ એક દિવસ પોતાની હાલત અને દરજ્જે છોડી ચાલ્યા જવું પડશે. પ્રખ્યાત યુનાની કવી પીન્ડાર વ્યાજબી રીતે કહે છે કે “માણસ પછી તે મોટા કે નાનો હોય, એક ઓળા અથવા એક સ્વપ્ના જેવો છે.”

“What are we, great or lowly ? Creatures of a day. Man's but a phantom dream.”

મહુ પ્રાર્થના.

(હમીર-કલ્યાણ.)

ઓ રખ ! સરજણહાર—

તું જગવાલા તું પિતૃ માતા

તુંજ પર કૂલ આધાર—ઓ રખ.

સુરજ ચંદ્ર આતપ ને પાણી

પવન પ્રાણી નર-નાર

પૃથ્વી જળ પાતાળ મગન ને
હારે સડ આધાર—ઓ.

તું પાળક તું તારક જગનો

તુંજ પર આશ અપાર

પગ પળ ખબર લેહતું નીશદીન

નમીએ વારંવાર—ઓ.

—:O:—

પ્રથમ પ્રકાશ.

કાંઈપણ કામ આરંભવા પહેલાં યાને કે કાંઈપણ પુસ્તક યા લેખ
શરૂ કરવા આગમજ તે પાક પરવરનું નામ મોંહપર લેવાનો અસ-
લના શરૂની લેખકોનો બલકે આપણા કદીમ ન્યાયાગનો ચાલતો
આવેલો રહેયો છે તેને અનુસરીને નીચલી એતો તે પાક પરવરદેગારની
સીકતમાં તેના ચરણે મુકતાં ઘણી ખુશાલી ઉપજે છે. તે હોરમઝદ
છે કે જે દુન્યાં અને તેની તમામ ચીજોનો પેદા કરનારો છે. અને
જેને પૃથ્વી આકાશ સૂર્ય ચંદ્ર ગૃહો અ સર્વેને નુર બક્ષી પેદા
કીધાં છે અને સર્વે પદાર્થ, પ્રાણી, કે હુનર ઉદયોગનો એકલો
માલિક છે. તેનાથીજ સઘળું સુખ તેમજ દુખ છે અને સઘળાં
દુખની દવા પણ તેજ છે. એવા મહાન કીરતારને જોવાને માટે
હે માનવી ! તું તારી આંખોને કબૂત ના આપ, કારણ કે તારી
વિચાર શક્તિ પણ ત્યાં સીજથી પોંકવી શકવાની નથી. નામ તથા

હામ વગરનો તે દાદાર જે કે દેખાતો નથી છતાં સધળે દેખાય છે. હાજર નથી તો પણ હાજર છે. અને જે કે તેની હસ્તી હુરજગ છે, છતાં પણ હુરજગમાં તેની હસ્તી આપણાથી કળાતી નથી. તો તેને જોવાના ખોટા ખ્યાલમાં દોરવાવાના કરતાં તેની લક્ષિતમાંજ લીન થઇ તેની આરાધનામાંજ વિચાર શક્તિ રોક ! જ્યારે તેની ઉમદા પેદાયશોથીજ તેની હસ્તી પુરવાર થાય છે તો પછી તાહરા મન-માંહે ચિંતા લાવવાની શી જરૂર છે ? અને જ્યારે તેની મ્હાન હસ્તી માટે તાહરી ખાત્રી થઇ ચુકી છે તો પછી તેની આરાધના-માંજ અને તેની વખાણમાંજ ઘુંટાવાથી બાજ રેહવામાં તને શો પ્રાયદો છે ? અકલ્પ અને વાચા શક્તિ કે જેની તેને તને સર્વેથી કીમતીમાં કીમતી બક્ષેશ કાઢી છે તે વડે તું તેને પીછાણ અને તેની દેખાતીનોજ એકરાર જાહેદાન સુધી કર, તો તેમાંજ તને તાહરું સદાનું સુખ મલશે.

—:O:—

પાક અહુરા.

પાક દાદારની સ્તુતી.

નામ તથા હામ વગરનો તે પેદા કરનાર જેની લક્ષિતમાંજ માણસ માત્રનું સુખ સમાયલું છે તે વિષે.

અહુરાના નામે શરૂઆત કરું,

મોહ પર તે કીરતારનું નામ ધરું.

લભામ ચીજોનો છે તે પરવરદેગાર,
 બુલંદ આસમાનનો તે સરજનાર.
 વધી રસ્તો નેકીનો દેખાડનાર,
 કુલ આલમનો છે રહુનુમાં સરહાર.
 પૃથ્વી ને આકાશ જોણે કીધાં,
 સુર્ય ચંદ્ર ગૃહોને તુર દીધાં.
 આ હુસ્તી ને નિસ્તીનો તે છે માલેક,
 પદાર્થ ને પ્રાણીનો છે તે ખાલેક.
 હુન્નર ને ઉધોગ તેનાથીજ છે,
 ઉધોગની શક્તિ બક્ષનાર તે છે.
 ને કાર્યોમાં તેની ભલાઈજ છે,
 બધાં દુખોની તે દવાઈજ છે.
 તેનાથી છે સઘળું આ સુખ અને દુખ,
 ભક્તિથી તેની નહીં જોશો ભુખ.
 સંકટ અને સંતાપ તે કાપે છે,
 આબાહી ને વચરાની તેજ આપે છે.
 નિરાકાર તે પરવર નથી કાંઈ નામ,
 છે સઘળે હાજર પણ નહિ તેનું ઠામ.
 ન જુઓ તમો તેને આંખો વડે,
 તો આંખો પર દુખો આવી કાં પડે.

મગજ શક્તિ ત્યાં પોંહ્યવાની નથી,
 નહી તેનું કંઈ કામ જણાયું નથી.
 અક્લ અને આ આતમાનું પ્રમાણ,
 માણસ કાજ છે તે ખુદાનુંજ કામ.
 હૈયાતી નહિ માનવી જાણશે,
 છતાં તેની હૈયાતી હરજગ વસે.
 ખુદાની હસ્તી જ્યારે જાણે તમે !
 શા માટે ફીકર મનમાં આણે તમે !
 પુરાં એ વખાણે તેના કોણ કરે,
 ઇનસાન તેની આરાધનામાંજ રહે.
 અક્લ આતમાં કે વાચા શક્તિએ,
 માણસ એ ખુદાને વખાણી શકે.
 ખુદાની હૈયાતીનો એકરાર કરો,
 નકામું તમે જોલવું છોડી દો.
 ખુદાનો પુંજરી ખચ્ચીત તું થજે,
 ખુદાઈ હુકમને તું તાળે થજે.
 ખુદીમાન બળવાન ને યજ્ઞદાન,
 ખરાં જ્ઞાનથી ધરડો થાય જવાન.

નમનતાઈ વિષેનું ગાયનઃ

(રાગ-શ્રીઝીઠી ગમળ-ત્રાલ-દાદરા.)

નમનતાઈથી મોટાઈ મેળવી શકાય છે,
 નમનતાઈથી દુશ્મનાઈ દુર થઈ જાય છે.
 માનો એ માનવી તમે ન કુદો અંહુકારમાં,
 ગર્વથી આ જહાનમાં શું મેળવી શકાય છે—નમન.
 જુઠી માયા જુઠી કાયા જુઠો આ સંસાર છે,
 જુઠી આ દુન્યાનાં લોક આખીર પસ્તાય છે.
 તન ધન એ કાંઈ નથી પાણીનો રેલો છે,
 નમ્રતાથી ગર્વ તજે તો આ ભવ તરાય છે.

—:O:—

જમશેદ અને ઝોહાકનો કિસ્સો—

ઈસાનના પાદશાહ જમશેદની પાયમાલીની શરૂઆત.

કીધો જ્યારે જમશેદે આવો ગર્વ,
 ખલકત થઈ નાખુશ તેની સર્વ.
 થઈ ગયો એકલો આ નામવર,
 ગયા તેને તણ સહ બહાદુર નર.

ત્રેવીસ સાલ સુધી તે છુટા થયા,
 છોડી તેને સઘળાઓ નહાસી ગયા.
 અહંકાર આમ જ્યારે તેણે કીધો,
 અહુરાનો ભય તેણે છોડી દીધો.
 હુકમ છે તે પરવરદેગારનો ખાસ,
 પાદશાહ થઈ નમજે તું ખલકતની પાસ.
 કરે છે અહુરાને જે ન.સીપાસ,
 જીગરમાંહે થાયે છે સદા નીરાસ.
 થયો દીન જમશેદનો જ્યારે સીહા,
 થયો ગુમ તે રોશન ચેરાગી રાહ.
 થયો ખુદાના કોપથી તે વાકેફ,
 થયો ધાર્તીથી જાતે મુમ મુઆફેક.
 નાખુશ પાક પરવર થયો તે ઉપર,
 ઉપાય ના રહ્યો શાહના હાથ પર.
 રડીને કીધો તેને હાથ પશ્ચાતાપ,
 કે આફત શું આવી ઓ મારારે બાપ!
 ખુદાઈ નુર જાય છે મને છોડી બહાર,
 ખુરાઈમાં બસ હું થયો ગીરફતાર.

સખુરી વિષેનું ગાયન.

(રામ-માલકોરા)

પડે છે દુખો. માનવી તુંજ પર,
 વરસતી વિપત્તી તારા સર પર-પડે.
 તે વેલા નથી સુઝતા કાંઈ ઉપાય,
 નિરાશા ને ગમથી દબાઈ તું જાય.
 સખુરી જો તે પણ તું ત્યાગ કરે,
 ધીરજ ખોઈ દઈ અકસોસ કરે.
 અહુરા તેમાં તને કેમ સહાય થાય,
 ક્યાં સુધી તું કયો રહે હાય હાય!

જુદા જુદા સરદારોની ઇરાન ઉપર ચઢાઈ અને
 એકમેક વચ્ચેની લડાઈ.

ઇરાન જંગ ભુમીમાં ઉઠ્યો પુકાર,
 લડાઈ એક જાહેર થઈ ગમખવાર.
 લડ્યા માહોમાહે તે સપેહસાહાર,
 કરે જમશેદ હાય હાયના પુકાર.
 નીકળ્યાં દેશેદેશથી જાહનપનાહ,
 લાખ્યા કરવા ઇરાન પર તે નિગાહ.

કીધું તેણે લશકર તમામ એકઠું,
જમશેદની મેહરથી તે કીધું છુટું.
ઇરાનીઓ જોડાયા આરબની સાથ,
ઇરાન ભુમી આ મુજબ પામી માહત.
આવી જ્યારે જમશેદની આવી કઝા,
ઇરાન પર ઉડી-હુવે અરબી ધજા.

—:O:—

(રાગ-ગૃહા ગઝલ.)

નસીબ દેવી રીસાય જ્યારે, સાડું કદી થતું નથી,
ખદખખત માનવી બને છે જ્યારે કદર કોઇ બુજતું નથી-નસીબ.
રખડે તે હયાં ત્યાં બુદ્ધિ વિનાશ કાળે તજી દઇ,
બુદ્ધિ સાથે જાય છે શુદ્ધિ સાડું તેને સુઝતું નથી-ન.
એવી દશા સાથ તે ખદખખતને સાડું કેમ સુઝે કંઈ?
અહુરાની તે ભુલી જઈ યાદ કાંઈ કરી શકતો નથી-ન.

ઇરાનનો પાદશાહ ઝોહાક કે જેના જેવો બુરો
રાજ્યકર્તા દુન્યામાં પેદા પડ્યો નથી.

ઝોહાક નીકલી આવ્યો તેઓની સાથ,
ને લીધી ઇરાનની ગાદી ખુદ હાથ.

ઝોહાકતું નામ તમને અંબણુ નથી,
 માવતરે જણ્યો એવો પૂત નથી.
 અઝદાના રૂપનો તે એક પાદશાહ,
 સોહતાનની તેના પર હતી તો પત્તાહ.
 શ્રીતકાર પડ્યો તેના વિચારે ઉપર,
 કે વરસાવી આફત તેને સરખસર.
 ખોરાક તેનો હતો માણસાઈ દેમાગ,
 વળી રાખતો તે હતો એ તુમાખ.
 તુમાખ કોઈનો ના રહ્યો ના રહે,
 ઓ માનવી! તું દુન્યામાં કાં ગર્વ કરે.
 જમશેદના જેવો થશે અંબમ સીહા,
 જહાનથી તું થશે તો આખર ફના.
 ઝોહાક ત્રાસ વરસાવતો રે હતો,
 આદમ જાતને તે ધુજાવતો હતો.

નાપાક રાયતાને પણ ગરૂનીનું કડવું ફળ આપ્યું છે.

હતો જ્યારે જમશેદનો ખુરો બહુ હાલ,
 ઝલકતો તે તારો હવે થયો કંગાળ.
 ગરૂનીનું પરીણામ તેણે જોયું,
 ખુદાઈ ખોરેહ હવે તેણે જોયું.

આથી બધુજે તમે સૌ નરનાર,
 જરૂર છોડજો તમે મગરૂરી ચાર.
 ગર્વ કોઇનો ન રહ્યો ન રેહ્યો,
 ગર્વથી તું માનવી પાયમાલ થશે.
 અઝાઝીલની બુદ્ધિ તે તરફ છે,
 માટે એ માનવી તે છોડી દેજે.
 ગરૂરી છે એક ખુરી સંકટની બળ,
 ફસસે તેમાં તો તું થશે પાયમાલ.
 ઝોહાક જેવો નાપાક તે એક શાહ,
 ફાળ્યો તે જમશેદ ઉપર જહાંપનાહ.
 દ્રષ્ટાંત આય એક કેવું પુરું પાડેય,
 કેમ ગરૂરી ઇનસાન ને મારી નાખેય.

—:O:—

અભિમાન વિષે ગાયન.

(રાગ પીલુ છલ્લા.)

અભિમાન નકામું કરવું,
 મહમસ્ત થઇને કરવું કમોતે મરવું-રે-અભિમાન.
 નથી રહ્યો ને નહિ રેહ્યો બુલમ કદી આ જગમાં,
 એક વખત એવો દેખાશે રેહ્યો લોહી ન રગમારે.—

શાહ સીકંદર સમાં પાદશાહ મદમાં મરી ગયા છે,
ખાલી હાથે આવ્યા તેવા ખાલી થઈ ગયા છે ર.—
ખુદા ધરેથી બુદ્ધિ બિચારો ખાલી હાથ ગયો છે,
સાચાનો બેલી પરવર તે સહાયક તેને થયો છે ર.—

**ધરાન ઉપરની ઝોહાકની હકુમત જે દરમ્યાન
ધરાન અને ધરાનીઓ પાયમાલ થાય છે.**

ઝોહાકની હકુમતના હજાર સાલ,
થયું તે દરમીયાન ધરાન પાયમાલ.
દેવોની મુરાદો બધેબધ ફેલાઈ,
દાનાવોની હકુમત અરે ગુમ થઈ.
દરૂને અને દેવ ઉભરાઈ ગયા,
બહુ અને કૌતક ફેલાઈ રહ્યાં.
શેહરનાઝ ને અરનવાઝ ને કેદ કીધી,
ઝોહાકના હાથમાં તેમણે સોંપી દીધી.
બંને હવે તે ખુબસુરત નાર,
થઈ તે નાપાક ઝોહાકનો શીકાર.
તમામ દુન્યાં અઝદાએ તાબે કીધી,
બહી સરેને શીખવી તો દીધી.

બહી વીણુ ખીલે કાંઈ ધંધો ન હતો,
 બુરાઈમાં હરજન સામેલ હતો.
 હંમેશા બે માણસની થાતી કતલ,
 હવે આવી તેની બરાબર અજલ.
 તેઓમાંથી પકડાયો એક ‘અરમાયલ,’
 ખીલે તે દુર અંદેશ ‘કરમાયલ.’

—:O:—

બે ભાઈઓ ‘અરમાયલ’ અને ‘કરમાયલ’ની
 તદખીર અને તેનું પરીણામ.

બન્યું કે એ ભાઈઓ ત્યાં સામેલ થયા,
 દરેક રીતની વાતોમાં મશગુલ રહ્યા.
 લેબના ખોરાકની એ બુરી રસમ,
 અટકાવવા બંનેએ લીધા કસમ.
 બાવરચી તરીકે માગી નોકરી,
 ઝોહાકે કબુલાત આપી ખરી.
 હંમેશ મુજબ જ્યારે આવ્યો તે વખત,
 બન્યું બે જવાંમદોનું બદખખત
 જલ્લાદો - ત્યાં થઈ રહ્યા તૈયાર,
 કરવા તે બંને જવાનને ઠાર.

બાવરચીઓએ કીધા એવો કસદ,
કે કરવાં બે લેખાં શા માટે રદ.
બકરાનાં દેમાગનું મિથ કરવું,
ને રાજ એક માનવી છોડી દેવું.
આવી રીતે બધ્યાં દર માસ ત્રીસ જણ,
જે દરરાજ થાતાં હોરાન પરેશાન.

—:O:—

ઝોહાક હંમેશા બુરંજ કરવાનો મનમાં નિશ્ચય કરે છે.

બુરા પાદશાહની હતી એક રીત,
કે બનતો તે જ્યારે અરે એક ચિત્ત.
ખોદું કામ કરવાનો કરતો વિચાર,
અમલ તેનો કરતો એ હરકોઈ વાર.
બુરા જણ ઝોહાકની ખાહેશ થતી,
તો તુર્ત એક શુરવીરની કલલ થતી.
નિર્દોષ કોઈ નારી સતાવતો હતો,
ને અબળા નાચારને કરમાવતો હતો.
વખત તેની પાયમાલીનો આવશે,
કુદરત તેને ફતકે નકી મારશે.

—:O:—

ગાયન-નીતિ વિષે.

(રાગ ભેરવી-ખેમતો.)

હરામી નજર કરનાર કતેહ કેમ પામશે ?
 એનો પાપી અમલ કેમ જામશે ?—હરામી.
 નીતીમાં એ કતેહની બીહક તો રખાય છે,
 સાચાંઓ કોઈ વાર કડવાં ફળ ખાય છે,
 તો પછી અનિતી કરનાર કેમ ક્ષાવશે ?—હરામી.
 ધિક્ક પડો નર પર જે નારને રેખડતાં,
 ખુરો હેવાન પાપી દોજખ સર ધારતાં,
 ખોફ પડો ખુદાયનો પાપીના નામને—હરામી.

—:0:—

ઝોહાકનું ફરીદુનને સ્વપનામાં જોણું અને તેથી ડરણું.

ખતમ સાઠ વરસ આ મુજબ થયાં,
 ઝોહાકે તે દરમીયાન સ્વપના જોયાં.
 કે પાદશાહી મેહલમાં આવતા હતા,
 સવારો ત્રણ જંગી દેખાતા હતા.
 જે મોટાની વચ્ચે એક નાનો હતો,
 કદમાં સર્વના ઝડ મીસાલ હતો.

કમરે તેણે ઝરરીન બાંધ્યો હતો,
 પાદશાહી તોખમનો તે જીવાન હતો.
 ગાયની સુરત જેવા એક ગોઝ સાથે,
 ઝાહાક જાય છે માર્યો તેને હાથે.
 શરીરનું ચામડું ઉખેડતો હતો,
 રસીથી હાથ તેના બાંધતો હતો.
 લાગ્યો તેને દમાવંદના ડુંગર ઉપર,
 ઝાહાક ધુજવા લાગ્યો થર થર.
 ઝાહાકે જોયું આ સ્વપનું જ્યાહરે,
 છગર ધાસ્તીથી કાત્યું ત્યાહરે.
 કયો ઉંઘમાં તેણે મહોટો પોકાર,
 રહ્યો મહેલ ધુજ થયો હોહોકાર.

—:O:—

**અરનવાઝ ઝાહાકને સ્વપનાની તાસીર
 ઓલમાંઓથી જાણવા કહે છે.**

ગાયન-અરનવાઝની સીકત.

(રાગ-ઝીઝાતી દાદરા)

અરનવાઝ હતી દુખયારીરે,
 કુળવંત સગુણી નારી—અરનવાઝ.

ભાઈ જમશેદના પરાજય સાથે,
માર્ચે જે ગયો ઝોહાકના હાથે,
સાચવી રાખી દીનદારી રે—કુળવંત.

સદગુણોથી ભરપુર તે હતી,
ખુરાઈ શું તે જાણતી ન હતી,
દગા ફતકાથી નીરાળી તે હતી,
જીંદગી કીધી અકારીરે—કુળવંત.

નમુનેદાર અરનવાઝ નારી
ગંભીર સાચી ને ગુણકારી
અધકારમાં ઉબસ દેનારી
નેકીની તે ઝારીરે—કુળવંત.

—o—

માહતાબના ચેહરાની અરનવાઝ,
જાગી ઉઠી સુણીને તેનો અવાઝ.
પુછ્યું તેણે કે અય પાદશાહ!
કાં પાડ્યો તેં એક આવો પડઘા.
સુતો તું હતો ઘરમાં આરામથી,
શા માટે તું ખીધો ખુદ જાનથી.
હુકમમાં છે તારા આ દુન્યા તમામ,
છે દેવો અને દરૂને નેગેહબાન.

કીધા તેં કેમ શોર અરે એકદમ,
 જાગી તું ઉઠ્યો કેમ જનીને નરમ.
 ખુલાસો કરો મુજ આગળ કાંઈ,
 જવાબ જોહાકે કાંઈ દીધો નહિ.
 કહ્યું અરનવાજે કે અય પાદશાહ!
 ભેદ તાહરો કેહવાને શું અવાય છે કાં?
 નહિ તારે કાંઈ બીક રાખવી,
 સભા નજીમી અને મોઝેદોની લરી.
 ખરો ભેદ ખોલ તારો દાનાવો પાસ,
 કે શોધે સચ્ચાઈ તેઓ કરી તલાસ.
 કહે મોત તારું છે કોણ હાથથી,
 દેવ પરી યા આદમની ઓલાદથી.
 જાણતાં કરતું તુરત કાંઈ એલાજ,
 વગર કારણે ના કરીજ તું આજ.

—:O:—

અરનવાજના કહેવા મુજબ જોહાક દસ્તુરો અને
 મોઝેદોને તાસીર પુછેછે.

ગાયન-સ્વપનાની તાસીર પૂછવા વિષે.

(રામ—જદલા કાફી તાલ કવાલી)

બોલોરે ઓલમાઓ કે આફત શું આવનારી છે,
 બુકાવી સર કરો એકરાર દશા શી થનારી છે;

સ્વપનું આજે મેં જોયું બળ સઘળું ત્યારથીજ ખોડયું;
 કે જલદીથી બહાર કરો કે ખીના શું બનનારી છે—ખોલોરે.
 આફત કેમ સહન કરીશ મોહતથી હું તો બહુજ ડરીશ,
 શોધો એલાજ મારા દુખનો કે હાલત શું થનારી છે.
 તાજે તાજનું શું થશે હવે તે કોને હાથ જશે,
 કહી દો આ દસ્તુરો સૌ, કે દશા શી થનારી છે—ખોલોરે.

પડી તો પસંદ પાદશાહને આ વાત,
 અને આખી તેણે તેને બહારાત.
 ખોલાવ્યા તેણે સહવારના પાહરમાં,
 દાનાઓ મોખેદો અને એલામાં.
 ખવાળનું તેઓ સનમુખ કીધું વર્ણન,
 કહ્યું વાકેફ કરો મને એકદમ.
 શોધો કાંઈ એલાજ મુજ દુખનો,
 બતાવો મને રસ્તો કાંઈ સુખનો.
 જમાનાની બદ છે અગર નેક ચાલ,
 જણાવો મને તેનો સઘળો હેવાલ.
 ઝમાનો થશે ક્યારે મુજનો આખર.
 તપ્ત નોજ સાંમે કોણ કસશે કમર?

કરો લેદ ખુલ્લો એ સઘલો મોં પર,
યા ધરો ખુહારીમાં તમારાં સર.

—————:૦:—————

દસ્તુરો અને મોખેદોનું એકમેક સાથ તકરારમાં
ઉતરવું અને તેઓમાનાં એક ઝીરકનું
સઘળું કહી દેવું.

મોખેદોએ સાંભળ્યા જ્યારે આ બોલ,
કીધો તેઓએ એકેક સાથ તોલ.
થનારી હકીકત કહ્યે આપણ,
તો ખેંચશું પાદશાહની ખફગી તદ્દન.
પરીણામ સાચાનું છે મુશકેલ,
બુઠુંબી કેહવું નથી કાંઈ સેહલ.
થયા ત્રણ દીવસ પણ બોલ્યું ન કોઈ,
ચોથે દીને બોલ્યું મોંહ બોહાકે કાંઈ.
કે ચાહે તો કતલ થાઓ સુલીની સાથ,
યાતો કહો હોય જે બનનારી વાત.
મોખેદોએ જ્યારે સાંભળ્યા સુખન,
અઝલ બસ તેઓની થઇ ગઇ મંદ.

પણ હુતો તેઓમાં ઝીરક ચાલાક,
 જે બોલ્યો તરત રાખી નહિ કાંઈ ધાક.
 કહ્યું તેણે ઓ ગુમરાહ સરદાર !
 મગજમાંથી કાઢ તું પવનને બાહાર.
 મોત છે તારું હવે નક્કી તું જાણ,
 બચવાની આશા રાખતો ના અજાણ.
 પોલાદના કિલ્લામાં પુરાયલો હોય,
 તોપણ મોત તો તું નક્કીજ જોય.
 ગમે એવો માને તું તો જોરેમંદ,
 થશે એકદમ ખાક તારું બદન.
 માર્યો તું જશે ફરીદુનને હાથ,
 તખ્ત અને તાજ જશે તેની સાથ.
 હજી તે જગતમા જનમ્યો નથી,
 વખત ધાસ્તીનો તુંને આવ્યો નથી.
 ઠરેલ માને પેટ તે લેશે જનમ,
 થશે ઝાડ માફક ફળવંત વન.
 ખરી મહીમાં આવશે જ્યાહરે,
 તખ્ત અને તાજ શોધશે ત્યાહરે.
 કદમાં તે થશે સીધાં સર્વ જેવો,
 ગોઝ તે પકડશે ગાયની સુરતનો.

મારશે તે ગોઝ સર પર તાહરા,
 મેહુલમાંથી લાવશે તને મોહુલમાં.
 મોહુલમાંથી લઇ જશે દમાવંદ,
 કિલ્લામાં ત્યાં તને કરશે તે બંધ.

ઉપલી સ્વપનાની તાસીર કહેવા બાદ તે દાના ઝીરક નાપાક શાહ ઝોહાકના તખ્ત આગળથી ચાલી ગય છે જે બાદ બુરેા ઝોહાક દીલતંગ થઇ તખ્ત ઉપરથી નીચે પડી બેહોશ થાએ છે. જ્યારે તે સુદ્ધીમાં આવે છે ત્યારે પાછો તખ્ત ઉપર બેસે છે અને તમામ દુન્યાની આસપાસ ફરીદુન વિધિ બુસ્તેગને કરે છે. એ દર-મીયાન ફરીદુન જન્મ પામી એક સર્વના ઝાડ મીસાલ ઉછરી નીકલે છે અને કાવેહ હુહારની સરદારી અને ગાયબાની કુનદા હેઠલ પ્રગ્ન તેને ગાયની સુરતનો ગોઝ બેટ કરી ઝોહાક સામે જંગમાં જીપલાવવા ઉતેજન આપે છે. ફરીદુન તેઓને ધણીક મુજારક ઉમેદો આપી તમામ જહાનમાં ધનસાફ ફેલાવાનું વચન આપી અઝદા ઝોહાકને ખાક નીચે નાખવાનો કસદ કરી યઝદાનું નામ લઇ પોતાના બે ભાઈઓ કયાનુશ અને પુરમાહે સાથ ઝોહાક સામે જંગમાં ગય છે, અને તેમાં તેને હરાવે છે.

—————:0:—————

ફરીદુન અને ઝોહાક વચ્ચેની લડાઇની શરૂઆત.

આફતાબે સર જ્યારે કાઢયું બહાર,
 બાપના કીનાનો ફરીદુન તલબગાર.

બે ભાઈઓ કયાનુશ ને પુરમાયે સાથ,
 પુર જોશ અને જોમથી ભીડવાને બાથ.
 લશકર જોરાવર એક ભેગું કરી,
 કાવેહ સાથ સઘળી મસલત કરી.
 ઝોહાકના મેહલને બસ ઘેરી લઈ,
 તખ્ત અને તાજ તરફ દાખલ થઈ.
 થયો જ્યારે જાહેર તે જહાનપનાહ,
 ખબર થઈ તુર્ક ઝોહાકને ત્યાંહ.
 કે લડાયક દેવોના લશકર સાથે,
 ઝોહાક બહાર આવ્યો મજબુત હાથે.
 ફરીદુનના લશકરને ખબર પડી,
 કે જંગમાં અપલાવ્યું તેણે તેજ ઘડી.

—:O:—

ગાયન શાન્તી અને તાબેદારી વિષે.

(રાગ-ખમાચ)

શાન્તી સદાની થાએ એવું માનજો ફરમાન,
 મુકી લડાઈ, ખયર ખવાહી કરવી જાવેદાન—
 દાનાવોની દાનાઈ સખી દીલમાં ક'ઈ,
 હુકમને તાબે થઈ કરો પુરો સઉ જે ફરમાન—

પડ્યો છે ખંદ કેદમાં ઝોહાક જીલમી,
કરો ન પ્રીકર કંઈ, તમારો છે સલામત જાન—
માની છે મેં તહમારી વફાદારી જે ખરી,
સદાય બદલો આપશે, તે પાક યજ્ઞદાન—

—————:0:—————

શેહરના સઘલાં લોક ફરીદુનની સફમાં જાય છે
અને તેને પોતાનો સરદાર સ્વીકારે છે.

શેહરની રૈયત જે હુતી લડાયક,
ગણીઓ ફરીદુનને સરદાર લાયક.
જીવાન કે બુદ્ધાઓ કંટાળી ગયા,
ફરીદુનના લશકરમાં સામેલ થયા.
પેહલવાની પોકારોથી પહાડો ધુન્ધ્યા,
ને ઘોડાની નાળોથી ખડકો પુટ્યા.
ઉડ્યાં ધુળના વાદળાં ને ગોટે ગોટા,
થયા આતશ કદેહમાં અવાજો મોટા.
કે જાનવરથી અગર જો પાદશાહ થાય,
તો રૈયતથી તે સાંખી શકાય.

અઝદા ઝોહાકને હમો માંગતા નથી,
 ગેતીએ ઝલીમ એવો જોયો નથી.
 કહી એમ સૌ લોક એકઠાં થયાં,
 ફરીદુનની બાબુમાં આવી ગયાં.
 આ જોઈ હસદથી છેડાયો ઝોહાક,
 લશકરમાંથી મેહલ તરફ ખોંખારી હાક.
 લાંકયું લોલાંથી તેણે તમામ બદન,
 કે ઝોળખી ન શકે કોઈ તેને તદન.

—:O:—

**નાપાક ઝોહાકની પાદશાહી મેહલમાં આમદ
 અને ફરીદુન સાથનું હાથોહાથ જંગ.**

એકાએક તે આવ્યો ખુલ્લું મેહલમાં,
 લઈ સાહુથ વાર લાંબી કમંદ હાથમાં.
 કાળી આંખની શેહરનાઝને વાત કરતી જોઈ,
 ફરીદુન સાથ તેને મસલતમાં જોઈ.
 ઝોહાક ઉપર શ્રીટકાર તે નાખતી હતી,
 છુટકારાનો દમ હવે મારતી હતી.
 અદેખાઇએ ઝોહાકને ઘેરી લીધો,
 સીધી કમંદ નાંખવા તેણે કસદ કીધો !

જાન કે જરની દરકાર વગર,
 ઉતર્યો અગાસીમાંથી મેહલ અંદર.
 ચુંગાલમાં તેની હતું ખંજર આબદાર,
 પરીચેહરના ખુનનો તે તલબગાર!
 મયાનમાંથી કાઢ્યું ખંજર બહાર,
 જમીન ઉપર જઈ ઉભો તે આસ્તવાર.
 જમીન ઉપર જેવો પગ મુક્યો,
 કે ફરીદુન પવન મીસાલ આવી ચઢ્યો.
 ગાબ્યાની ગોર્જ હાથમાં લીધો,
 ઝોહાકની કોલાહનો ભુકો કીધો.

ગાયન—નેકી અને બદી વિષે.

(રાગ—સીંધ ભેરવી ગઝલ.)

ફરેદુને ઝોહાક પાસે જઈ, પુછ્યો ભેદ બદીનો,
 પાપમાં ગીરફતાર થઈ હવે જો ફેજ બદીનો—ફરીદુન.
 નેકીનો રાહ તજી લીધો, બદીનો માર્ગ તે લીધો,
 શેતાનનો હાથ તું ધરી, નતીજો પામ્યો બદીનો—ફરીદુન.
 હવે તું મોત નક્કી જાણુ ખુદાને હજીબી પીછાણુ,
 ધાસ્તીથી થઈ જઈ હેરાન પીછો તું છોડ બદીનો—ફરીદુન.
 સુનો તુમ સર્વ રંક કે રાય બદીનો માર્ગ જો તબાય,
 અહુરા કાં નહિ ખુશ થાએ, તજો તમ માર્ગ બદીનો—ફરીદુન.

સરોશ ઇઝદનું દાખલ થવું અને ફરીદુનને
ઝોહાકને ભારી નાખતાં અટકાવવું.

મુબારક સરોશ તરત થયો હાજર,
કહ્યું કે “એને હાલ ના માર નામવર.
આખેરી હજી એની આવી નથી,
વખત એના મોતનો હજી નક્કી નથી.
બાંધ એને તું એક પથર મીસાલ,
બે પાહડોની વચ્ચે તું એને અફાળ.
પાહડની વચ્ચે બાંધવું સાડું થશે,
સગાં કે વાહલાંથી એ દુર રેહશે.”

ગાયન-સરોશ ઇઝદની શીખ.

(રાગ-દાદરા-છક્કા.)

માર ના ઉગાર ફરેદુન પાદશાહ તું,
માન આ સુખન તું સરોશ સીધી રાહ શું—
કરતુકો ફંદા તું એના ભોગવવા દે,
હજી અજલ આવી નથી એની નિગાહ શું—
કેદ કર તું એને લઈ દંમાવંદમાં,
કરણીના ફળ બુએ નજરથી કરમ રાહ શું—

ફરીદુને સાંભળી જ્યારે આ વાત,
 સીંહના ચામડાંની કમંદ લીધી હાથ.
 કમર અને હાથ તેના બાંધ્યા એવા,
 કે મરત હાથીથીળી ન તુટે તેવા.
 સોનેરી તપ્પા ઊપર બેઠો પછી,
 નાલાયક રસમો દુર કીધી બધી.

—————:O:—————

ફરીદુન અને તેની રૈયત વચ્ચેની વાતચીત.

હુકમ કીધો જાહેર તેને એક ખાસ,
 કે “દાનાઓ ન કરો તમ લડવાની આશ
 સઉ સઉના કામે જાઓ વળગી,
 દુન્યાને કરો તમ લયથી અળગી.
 પડ્યોછ બંદમાં તે નાપાક ઝોહાક,
 કે જેની હતી કુળ દુન્યાને ધાક.
 જીંદગી તમ લાંગી ભોગવો ખુશાલ,
 ખુશીથી વલગો તમે કામ ઊપર હાલ.
 માંભલી સૌએ આ પાઠશાહના સુખન,
 અર્પણ કયું સૌએ તન મન ધન.
 સાંભળ્યું ખુશીથી તેનું ફરમાન,
 કીધો જાન ફરીદુન ઉપર કુરબાન.

ગાયન-લડાઇપર જવા વિષે.

(રાગ-અંબેછ.)

છેએ સઘળાં લડવા તપર,
 લઈ નામ પરવરતું મુખ પર;
 આ ક્યાની લોહી ફરે રગ રગ,
 ઝીપલાવીશું સરવે જંગ પર—
 તામે તહમારે સૌ છઈએ,
 સર આ તકે આપી દઈએ:
 લડવા ચઢીએ, રણમાં મરીએ,
 પાછા ના હઠીએ પણ ડગલર—

—o—

બહલો આપ્યો તેમને ફરીદુને નેક,
 દુન્યામાં તેઓને વધાર્યો ટેક.
 નસીહત આપી દોઆઓ દીધી,
 પ્રથમ તે કીરતારની સ્તુતી કીધી.
 કહ્યું કે આ જગ્યાનો છું હું માલેક,
 સીતારો છે તહમારો હવે ખાલેક.
 પાક તે કીરતારે મોકલ્યો મને,
 આલખુર્જથી છોડવવા તમને.
 નાપાક તે ઝોહાકથી છુટકારો મળે,
 દુન્યા તેની બદીથી મોકળી બને.

બક્ષેશ જ્યારે અહુરે કીધી મને,
 તો નેકીનો માર્ગ મને લેવા ગમે.
 તમામ સુધ્ધી સંભાળવીછ મને,
 તો એકજ ગમ કેમ રેહવાતું બને.
 મામલો જો એવો ન મુજનો હોતે,
 તો થોડાકળી દીવસ હયાં ગુજરતો.

ગાયન-ફરીદુન અને રૈયત વચ્ચે.

(રાગ-ભેરવી-દાદરો.)

રૈયત—

હુકમ હજાર લાખવાર અમે ઉડાવીએ
 રૈયત તહમારી રાંકડી ફરજ બજાવીએ
 અમારો શાહ નેક ફરેદુન કહાવીએ
 અમારા રાહબરને આજ સર નમાવીએ.

કોરસ.

અમારો પાદશાહ તું,
 અમારો નેક રાહ તું,
 અમે તહમારે શરણ ચરણ સીર જુકાવીએ-અમારા.
 ઝોહાકી જુલમનો સદાય નાશ તો થશે
 ભલે આ જીંદગાની કીમતી કદી જશે
 ન તાબે થઇશું શત્રુ ને જ્યાં લોહી ફડકશે
 અમારું તન તહમારે ચરણ શાહી જુકશે-કોરસ.

ફરીદુન—

વફાદારી બદલે દઉં વચન આજ
મલશે અદલ ધનશાહ ને બનશે સુખીઉ રાજ
ખરી ખતથી જો લેડો, પરવર કરશે સહાય
અહુરમઝદનું નામ લેહો દુઃખ દરદ સૌ જાય.—

----- 0 -----

સઘળાં લશકરનું શેહરની બાહાર આવવું અને
ઝોહાકને ખંદીવાન લઈ ચાલવું.

સરદારોએ ચુમળી તેની જમીન,
દરગાહમાંથી અવાજ કીધા આફરીન.
ફરીદુનને સૌ લોક જોતાં હતાં,
નાપાક ઝોહાકને ફીતકારતાં હતાં.
ખુરા તે શાહ માટે કરતાં પોકાર,
કે કમંદના બંદ સાથે લાવે બહાર.
શેહરમાંથી નીકળ્યું સઘળું લશકર,
ફાયદો સેહજ પણ મેળવ્યા વગર.
ખુહારીથી બાંધ્યો ઝોહાકને ઉંટપર,
કંગાળ્યતથી બાંધ્યું અરે તેનું સર.
ફરીદુન-લઈ ગયો શીરખાન તરફ,
પાહડમાં નાખ્યું સર તેનું ઉધું તરત.

સરોશ ઇઝદનું ફરી દાખલ થવું અને ઝોહાકને
દમાવંદમાં બંધ કરવા ફરીદુનને કેહવું, અને
ફરીદુનનું ઝોહાકને દમાવંદમાં બંધ કરવું.

મુબારક સરોશ નીકળી આવ્યો,
ફરીદુનનાં કાનમાં એક ભેદ કહ્યો.
“કે આ બંદીવાનને લઈ જા દમાવંદ,
એકલો જઈ કર ત્યાં તેને સખ્ત બંધ.
બીજા કેઈને લેતો ના સાથ તાહરી,
સીવાય જે કરે હુમ્મેશ મદદ સારી.”
લાવ્યો ઝોહાકને ફરીદુન દમાવંદ,
કીધો તે પાહુડમાં તે અઝદાને બંધ.
તેને ખેશી સાથીથી છુટો કીધો,
દમાવંદમાં તેને નાંખી દીધો.
સાંકડી એક જગ્યા કરીને પસંદ,
ઝોહાક કેદ થઈ ત્યાં પડ્યો બંધ.
ખીલાઓ ભારી ત્યાં તો ઠોકી દીધા,
વળી હાથ પાહુડ સાથ સીકડી લીધા.
રહ્યો તીંગાટો તે આ મુજબ,
છેવટ સુધી ખમવાને ભારી ગજબ!

ગાયન-નાપાક ઝોહાકની પાયમાલી વિષે.

(રાગ-માંડ તાલ-ગઝલ.)

પાયમાલ ઝોહાક હવે થાય છે,
 હીવસ અરગસ્તે તેનો થઈ જાય છે,
 કીધી કાંઈએક ઝાહોઝલાલી,
 શુરવીરોના જીવરો જળાવી,
 અબળાઓને પરેશાન બનાવી
 પશ્ચાતાપ કરી તે રડે છે
 પાયમાલ ઝોહાક હવે થાય છે.

સેર.

ઝોહાક તે પાયમાલ થયો
 કરી જમશેદને માહાત
 ગરૂર તે પાદશાહને,
 આ ઝોહાકે નાપાક
 તેના કરતુકનો બદલો તે જોય છે,
 પાયમાલ ઝોહાક હવે થાય છે.

—o—

ગાયન-ફરેહુનની ફતેહ વિષે.

(રાગ-અમેલ.)

ફતેહ આજ થઈ પુરી, ફરકે છે ધજા નુરી
 દુશમનોની વેદના ગઈ હરી—

ગઈ પીડા ધબ્બ તાણી, જુલ્મ દાઝ દીલ તણી
નેકીની ક્તેહ થઈ ખરે ખરી—

કે.રસ.

જય જય જય પુકારીએ,
ક્તેહના અવાજથી ભરી.
શેર આસમાનમાં—પાદશાહી માનમાં,
રાજ રૈયતોની લાજ રહી ખરી—

—:O:—

આ દુન્યાની નાપાયદારી—શ્રીમંત કે ગરીબ, નાહના
કે મોટાં, સૌ આખર મરવાનાજ.

છે આવો જ્યારે માનવનો અંતમ,
નેક અને બદ સૌ મરશેજ સરનભમ.
દોલત ને દમામ સર્વે છે નાપાયદાર,
સખુનજ તારા બસ રેહશે યાદગાર.
તેવા સખુનને તું હલકા ના ગણ,
કીંમત તું તેની કરજે કઠણ.
સુબારક ફરીદુન ફરેસ્તો નહતો,
કસ્તુરી કે અંબરનો બન્યો નહતો.
ધનસાફને સખાવતથીજ પામ્યો નેકી,
તું પણ એજ ગુણથી પામશે નેકી.

બદીમાંથી છોડવી કીધી દુન્યાં પાક,
 દમાવંદમાં કેદ કીધો ઝાલીમ ઝોહાક.
 પોતાના પિતાનો કોનો જો લીધો,
 દુન્યામાં ઇનસાફ ફેલાવી દીધો.
 કમઅકલીઓથી દુન્યાને કીધી સાફ,
 યુરાઓના હાથમાંથી કીધી તે પાક.
 ઘાતકીને બદખસલતની ઓ દુન્યાં!
 જીવાડનારને મારનાર તુંજ છે જ્યાં,
 નઝર કર કે બુઢો ઝોહાક ક્યાં ગયો,
 તેમજ બહાદુર ફરીદુન ક્યાં ગરક થયો?
 પાંનસો વર્ષ કીધી પાદશાહી કંઈ,
 આખર તેની જગ્યા તો ખાલીજ રહી!
 ગયો તે પણ દુન્યાં ખીજને સાંપી,
 ગમજવારી સીવાય લઈ ગયો ન કંઈ.
 સઘળાંનો અંત છે આ દુન્યામાં એજ,
 હોય નાનો યા મોટો નોકર યા શેઠ!

ગાયન-નેકીની જય વિશે.

(રાગ-અંબેજ)

નેકીનો અંતે છે નેક અંજામ,
 નેક અને બદ મરશે તમામ;

દોલત દમામ, ઉલત આરામ,
 કિંમત કરોડોની મુકીને નામ—
 ફરેદુન કોઈ ફરેસ્તો ન હતો,
 કસ્તુરી અંબરનો કલ્લો ન હતો;
 ઇનસાફ નેક, રાખતો ટેક,
 રાયને રંક સૌ ગણતો સમાન—
 પાપી બદી હતી ફેલાઈ રહી,
 નાશ કીધો હણી દુશમન કંઈ;
 નેકી ખાતર, લડ્યો જીવપર,
 અલીમ ને ફળ ખતાવ્યું આ કામ—
 કરતુક જેવાં કરે જન જેહ,
 ફળ તેવું પામે અહીં બધું તેહ;
 કરણી રૂડી, ભૂંડી ભલી,
 અંતે છે જય નેકખખતની, આમીન !

ઓ ઓ ઓ મ ગ રે x	ર અ બ ગ રે સા	સ ર જન ની ધ સા x ૦	લા આ ર ની સા રે ૦
તું જ ગ સા સા સા	વા આ લા સા રે સા	તું પી તું ધ ધ પ ૦ ૦ ૦	મા આ તા ધ પ મ ૦ ૦ x
તુ જ પ મ ગ રે x	ર કુ લ ગ પ મ x	આ આ આ ગ રે સા	ધા આ ર ની સા રે ૦
સુ ર જ સા સા સા	ચં દ્ર આ મ મ મ	ત શ ને મ મ મ	પા આં છી ગ પ મ
પ વ ન ગ રે ગ	પ્રા આં છી પ પ મ	ન અ ર ગ રે ગ	ના આ ર ગ રે સા
પૃ થ વી સા સા સા	જ ણ પા સા રે સા	તા લ ગ ધ ધ પ ૦ ૦ ૦	ગ ન ને ધ પ મ ૦ ૦ x
તા આ રો મ રે સા	સ અ ઊ ની રે સા ૦	આ આ આ ની ધ સા x ૦	ધા આ ર ની સા રે ૦

(બીજાં અંતરો એજ માફક વગાડવો.)

અર ન વાઝ હ તી પ રે રે રે રે ૦	હુ ખી આ રી રે રે રે સા રે ગ x	કુલ વં ત સ ગુ સા ની ની સા ગ x x x	છી ઇ ના આ રી રે સા ની ધ પ x x ૦
લા ઇ જ મ શેદ ના ની રે ગ મ મ x x x x	પ રા જય સા થે રે ગ મ ગ રે x x x	મા થો જો ગ થો ની રે ગ મ મ x x x x	ઝા હા ક હા થે રે ગ મ ગ રે x x x
સા ચ વી રા ખી પ રે રે રે રે ૦	દી ન દારી રે રે રે સા રે ગ x	કુલ વં ત સ ગુ સા ની ની સા ગ x x x	છી ઇ ના આ રી રે સા ની ધ પ x x ૦

(ખીજ અંતરા એજ માણક વગાડવા.)

હુક મ હ જા પ રે રે રે ૦	ર લા ખ વાર પ રે રે રે ૦	અ મે ઉ ઠા રે ગ રે ની x x	વી એ એ એ સા રે રે રે
રે ય ત ત મા ગ મ ગ મ x x	રી રાં ક ડી ગ મ ગ મ x x	ફરજ બજા રે ગ પ મ x x	વી એ એ એ ગ રે રે રે
અ મા રો શાહ પ રે રે રે ૦	ને ક ફ રે રે રે રે રે	હુ ન ક હા ગ ગ રે ની x x x	વી એ એ એ સા રે રે રે
અ મા રા રાહ પ પ ધ મ ૦ ૦ ૦ x	અરને આ જ ગ રે સા ની x x	સ ર ન મા પ ધ સા ની ૦ x x	વી એ એ એ ધ પ પ પ x ૦ ૦ ૦

અમારો પા રે પ પ પ	દશા હા તું પ મ ગ રે x x	અમારો ને રે પ પ પ	કરા હા તું પ મ ગ રે x x
અમે તમા પ રે રે રે o	રે શર નચ પ રે રે રે રે o	ર ન સી ર રે રે રે ગ x	હુ કાવીએ રે ની સા રે x
અમારા રાહ પ પ ધ મ o o o x	બરને આજ ગ રે સા ની x x	સર ન મા પ ધ સા ની o o x	વીએએએ સારે રે રે x

(ખીજ અંતરા એજ માફક વગાડવા.)

ન મ ન તા ઇ o o	થી મો એ ટા ઇ	મેળ વી ઇ શ	કાઆએ છેએ
પ પ પ સા સા x x	ની ધ પ પ ની x	ધ પ મ મ પ x x	ગ મ ગ મ પ x x
ન મ ન તા ઇ o o	થી દુ શ મ ના	ઇ દુ ર થ ઇ	જાઆએ છેએ
પ પ પ સા સા x x	ની ધ પ પ ની x	ધ પ મ મ પ x x	ગ મ ગ મ પ x x
માનોએ માન o o o o	વી ઇ ઇ ત મો o o o o	ન કુ દો અં હં o o o o	કાર મા આ આ o o o o
પ પ ની ની ની x x x	સારે ગ રે સા x	ની ની સા સા સા x x	રે સા ની ધ પ x
ગ વ થી ઈ આ o o	જહાં ન મા આ શું	મેળ વી ઇ શ	કા આ એ છે એ
પ પ પ સા સા x x	ની ધ પ પ ની x	ધ પ મ મ પ x x	ગ મ ગ મ પ x x

(ખીજ અંતરા એજ માફક વગાડવા.)

૫ રે એ દુ ને સા રે સા ની સા x x	ઓ હાક પા સ જ ઇ સા મ મ મ પ x x x	પુ છી યો આ બે રે ગ સા રે સા x x	દ બ દી ઇ નો રે ગ સા રે સા x x
પા આ આ પ માં સા રે સા ની સા x x	ગી ર ર તા ર થ ઇ સા મ મ મ પ x x x	હ વે જો યો ફે રે ગ સા રે સા x x	જ બ દી ઇ નો રે ગ સા રે સા x x
ને ડી નો રા હા સા ધ ધ ધ ધ x x x x	ત છ દી ધો એ ધ ધ ધ પ ની x x x x	બ દી ઇ નો મા ધ પ મ ગ મ x x x x	ગ તેં લી ઇ ધો પ ધ મ પ મ x x x x
શે તા આ ન નો સા રે સા ની સા x x	હા થ તું ધ રી સા મ મ મ પ x x x	ન તી ઇ જો પા રે ગ સા રે સા x x	મ્યો બ દી ઇ નો રે ગ સા રે સા x x

(બીજા અંતરા એજ માફક વગાડવા.)

ન સી બ દે વી સા સા સા સા સા o	રી સા ય જ્યા રે ની રે સા ની ધ o o	સા રૂં ક અ દી ની રે ગ રે મ o x	થ અ તું ન થી ગ રે સા રે સા o
મદ બ ખત મા ન વી સા સા સા સા સા o	બ ને છે જ્યા રે ની રે સા ની ધ o o	ક દ ર કો ઇ ની રે ગ રે મ o x	જુ ઝ તું ન થી ગ રે સા રે સા o
રખ ડે તે એ હયાં પ પ પ પ પ x	ત્યાં આં જુ ઊ ધી મ ગ ગ ગ મ x x	વી ના શ કા ળો ગ રે રે સા સા o	ત છ ઇ દ ઈ ગ રે રે સા સા o
જુ ધી ઇ સા થે સા સા સા સા સા o	જા એ છે સુ ધી ની રે સા ની ધ o o	સા રૂં તે એ ને ની રે ગ રે મ o x	સુ ઝ તું ન થી ગ રે સા રે સા o

(બીજો અંતરા એજ માફક વગાડવા.)

પ કે છે	દુ ખો મા	ન વી તું	જ પ ર
ગ મ સા	ની સા ધ	ની સા મ	ગ મ મ
x x	x x	x x	x x x
વ ર રતી	વી પ તી	તા રા સ	ર પ ર
	o	o o	o o o
ગ મ ધ	ની સા ધ	ની સા સા	સા સા સા
x x x	x x	x	
તે વેળા	ન થી સુ	ઝ તા આ	કાંઈ ઉપા ય
	o	o o	o o o
ઝ મ ધ	ની સા ધ	ની સા સા	સા સા સા
x x x	x x	x	
ની રા શા	ને ગમ થી	દ આ ઇ	તું જા એ
o o o			o
સા સા સા	ની ની ધ	મ ધ ની	સા ની ની
	x x x	x x x	x x

(ખીજ અંતરા એજ મારક વગાડવા.)

પા ય માળ	ઝો લા કે	લ વે થાએ	છે એ એ
ની ની સા	ગ ગ મ	પ મ ધ	મ મ મ
x x	x x x	x x	x x x
દીવસગર	ગ રતે તે	નો થઈ જાએ	છે એ એ
ગ મ પ	મ ગ રે	સા રે સા	ની ની ની
x x	x x		x x x
કીધી કાંઈ	એ કે જા	હો જ લા	લી ઇ ઇ
	o		
ની ની ધ	સા ની ધ	પ ધ પ	મ મ મ
x x	x		x x x

શુર વી રો	ના જી ગ	રો જી લા	વી હા હ
ની ની ધ	સા ની ધ	પ ધ પ	મ મ મ
અ અળા ઐ	ને પ રે	શાન અ ના	વી હા હ
ની ની ધ	સા ની ધ	પ ધ પ	મ મ મ
પ શ્વા તા	પ ક રી	ને ર ટે	છે એ એ
ની ની સા	ગ ગ મ	પ મ ધ	મ મ મ
પા યા માલ	જો હા ક	હ વે થાએ	છે એ એ
ગ મ પ	મ ગ રે	સારે સા	ની ની ની

સાખી.

જો હા ક તે પા ય માલ થયો એ એ ક રી જમ શેદ ને મહા આત
ગ ગ ગ ગ ગ ગ મ પ ધ પ મ મ ની ની ની ની ધ પ ધ ની

ગ ર ર તે પા દ શા હા ને આ જો હા ક ના પા આ આક
ની ધ પ મ ગ ગ મ પ ધ ની ની ની ની ની પ ધ ની

તે ના કર તુક નો બદ દો તે જોએ છે એ એ
ની ની સા ગ ગ મ પ મ ધ મ મ મ

પા યા માલ જો હા ક હ વે થાએ છે એ એ
ગ મ પ મ ગ રે સારે સા ની ની ની

ઘોલો ઓ રે ઓ ઓ લ મા આ ઓ કે આ આ ક ત શું આવ ના રી છે
સા રે સા ની ધ પ ધ સા રે પ મ પ મ ગ રે ગ ગ ગ રે સા
x o o x x x x x x

ઝુ કા વી ઇ સર ક રો ઓ ક રાર દ શા આ આ શી થ ના આ રી છે
સા રે સા ની ધ પ ધ સા રે પ મ પ મ ગ રે ગ ગ ગ ગ રે
x o o x x x x x x x x

ચ પ નું ઉ આ જો મે જો ઓ યું ળ ળ સ ધ ઝુ ત્યાર થીજ ઓ યું
સા પ પ પ પ ગ મ પ ધ ની ધ પ મ ગ રે સા ગ ગ રે સા
x x x x x x x x

જ લ દી થી જા હે ર ક રો કે બી ઈ ના શું બ ન ના રી છે
રે સા ની ધ પ ધ સા રે પ મ પ મ ગ રે ગ ગ ગ રે સા
x o o x x x x x x x

(બીજા અંતરા એજ માફક વગાડવા.)

ફતે હ આજ થઈ પુ રી ફ ડકે છે ધ જા નુ રી
o

ની ધ પ ધ ની સા ની ની ધ પ ની ધ પ મ
x x x x x x

ફુશ મ તો ની વે દ ના ગ હ હ રી — — —
o o o o o o

રે સા ની ધ ધ પ ધ ની સા રે ની સા રે ની
x x x x x x

ગઈ પી ડા પ્ર જા તણી જુ હમ દા ઝ દીલ તણી
o

મ ગ રે મ ની સા ની ની ધ પ ની ધ પ મ
x x x x x x x x

ને કી ની ૫ તેહ થ ઇ ખ રે ખ રી — — —
 રે સા ની ધ ની પ ધ ની સા રે ની સા રે ની
 x x x x x

કોરસ.

જય જય જય પુ કારી એ ફતે હ ની અવાજ થી ભરી
 રે રે રે સા ની પ મ મ સાં સા રે ની રે સા
 x x x x x

શો ર આ શ મા ન માં પા દ શા હી મા ન માં
 ની ધ પ ધ ની સા ની ની ધ પ ની ધ પ મ
 x x x x x

રા જ રે ય તો ની લાજ ર હી ખ રી — — —
 રે સા ની ધ ની પ ધ ની સા રે ની સા રે ની
 x x x x x

ઠે યે સધ લા લ ડવા તત પર લઈ નામ પ રવર તું મુખ પર
 ધ સા ની ધ પ ધ મ ગ મ ગ રે સા રે ગ મ ગ
 x x x x x x x x x x x
 આ કયા ની લોહી ફ રે રગ રગ ઝી પલા વી શું સ રવે જંગ પર
 ધ સા ની ધ પ ધ મ ગ મ ગ ગ મ પ ધ ધ ધ
 x x x x x x x x x x x

મા ર ના   ઉ ગા ર   ફ રે દુ ન   પા દ શા હાં   તું ઉ
 ધ પ મ   પ ધ ધ   ધ ધ ધ પ   ધ ની સા ની   સા સા
 x

મા ન આ   સ યુ ન   તું ઉ   સ રો શ   સી ધી   રા હા શું
 ધ રે રે   રે રે રે   સા રે   ગ રે સા   ની ધ   સા ની સા
 x

કર તુ કેા   ફળ   તું એ નાં   ભોગવવાદે
 સા ગ ગ   ગ મ   ગ ગ ગ   ગ મ મ મ મ
 x x x x

હ જી   અજ લ   આવી   ન થી   એ ની   ને ગા હા શું ઉ
 સા ગ   ગ ગ   ગ ગ   ગ ગ   ગ રે   ગ મ ગ રે સા
 x

(ખીજો અંતરો એજ માફક વગાડવો.)

અ બી મા   ન ન કા   આ મુ ઉ   ક ર વું
 ગ મ પ   પ મ પ   ધ ની ની   પ ધ પ
 x x   x   x x   x

મ દ મસ્ત   થ ઈ ને   ફ ર વું   ક મો તે મ ર વું   રે એ-અબી
 મ મ પ   ની સા રે   ગ ગ રે   સા ધ ની પ ધ પ   મ મ
 x x   x   x x   x   x   x

ન થી ર હયો ને	ન હી ઇ રે હશે	જીલમ કદી ઇ	આઆજગમાં
૦ ૦ ૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦ ૦ ૦
પ પ પ પ પ	મ મ ગ મ મ	રે રે રે રે ગ	મ પ મ ગ રે
	x x x x	x	x x x

એ ક વ ખ ત	એ વો દે ખા શે	રે હ શે લોહી	ન રગમાં રે એ-અભી
રે રે રે રે ગ	સા સા સા સા રે	સા ની ધ પ ધ	સા ની ધ પ મ પ
x		x x x	x x x

(ખીજી અંતરે એજ માફક વગાડવો.)

DUKE & SONS,
HIGH CLASS
AERATED WATER MANUFACTURERS

PROPRIETOR,
J. B. PANTHAKY,

BRITISH HOTEL LANE,
APOLLO STREET, FORT,
BOMBAY.

ગોળવાલા ફોર્ટ ટયુશન ક્લાસ

(કોટ-બુ'બાબાના સામે.)

ઉપડાં એકેકે અવાજે વખણાતાં ખાતાંના છોકરા-છોકરીઓ, બાનુઓ તથા ગૃહસ્થો માટેના આખા દિવસના, સવાર-સાંજના તથા રાતના વર્ગો જેવા કે વહેવાર અંગ્રેજી ક્લાસો, મેટ્રીક ક્લાસો, લેડીઝ ક્લાસો, ધાર્મિક વર્ગો, મ્યુઝીક ક્લાસો, વેપારી બાબદોના વર્ગો તથા ક. ખ થી મેટ્રીક સુધીના પ્રાઇવેટ ટયુશનના બીજા બુદ્ધા બુદ્ધા ક્લાસોને જે સંખ્યાબધ સર્ટિફિકેટો મલી છે તેમાં નીચલાં જાણીતા નામો પણ સમાઇ જાય છે.

મુ'બઇના આર્યબીશપ, યુનીવરસીટીના ફેલો અને સેન્ટ એવ્યર્સ કોલેજના આગલા પ્રીન્સીપલ મોસ્ટ રે. ફા. ગુડીયરનું મત:—“...છોકરા તથા છોકરીઓ પોતાનું કામ જે ઉત્સાહથી કરતાં જણાયાં તેજ અત્રે અપાતાં સંગીન શિક્ષણનો એક અચુક પુરાવો રજુ કરનારી બીના છે. હયાં ધણી ઉંચા પ્રકારની કેળવણી આપવામાં આવે છે, અને દરેક વિદ્યાર્થી તરફ છુટું છુટું ધ્યાન આપવામાં આવે છે...”

મુ'બઇની સ્મોલ કોલ કોર્ટના માનવંતા વડાજી મીંકે. એમ. ઝવેરીનું મત:—“...આ ખાતાંના જે સારા પરિણામો આવ્યાં છે અને હાલમાં જે આબાદીને તબક્કે ચઢે છે તે બદલ તેના પ્રીન્સીપલ મીંકે ગોળવાલાને જેટલી મુઆરકબાદી આપ્યે તેટલી ઓછી છે...”

એલફીન્સ્ટન કોલેજના ઇંગ્લીશ લીટરેચરના પ્રોફેસર નગરકરનું મત:—“...દરેક છોકરા-છોકરીએ મારા સવાલના જવાબો ધણીજ ચાલાકીથી આપ્યા...હું જાહેર આલમને આ વર્ગોનો લાભ લેવાને અંતઃકરણપુર્વક લલામણુ કરું છું અને મીંકે ગોળવાલાને દરેક ફેલો ઇન્સ્ટ્રુક્ટર...”

મીંકે જહાંગીર જમશેદજી વીમાદલાલ, સોલીસીટરનું મત:—“...કેળવણીની શાખાઓ ધણી બહોળી છે અને તે

મીં ગોળવાલાના ખાતામાં જેટલી સંખ્યામાં છે, તેટલી બીજે કંથે કદાચજ હશે. ધર્મ અને નિતીનાં શિક્ષણ વગરની કેળવણી અધુરી હોય છે અને તેથી એ ખાતામાં એ બંને માટે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તે માટે મીં ગોળવાલાને ઘણી શાખાશી ઘટે છે...”

ખાનખહાદુર ડૉ. જહાંગીર ખરશેદજી દાણુનું મત:—
 “...કેળવણી આપવાની જુદી જુદી રીતીઓમાં વિદ્યાર્થીઓ સમક્ષ લાખાણો આપવાની રીતી આ ખાતામાં આમેજ કરવામાં આવી છે. તેથી આ પહેલ કરનાર મીં ગોળવાલાને અને તેવણનાં કેળવણી ખાતાને હું જીગરથી મુબારકબાદી આપું છું...”

ડાક્ટર એફ. એસ. કાપડીઆ, એમ. ડી., એલ. આર. સી. પી., લંડન:—“...દરેક બાળકમાં અને ખસુસ કરી ટ્રેન અને ગણીતમાં કે જેમાં મારો છોકરો તદ્દન પજાત હતો તેને તમેએ એવું તો સંગીન શિક્ષણ આપ્યું કે તે પોતાની પરિક્ષા પુર પતેહમંદીથી પસાર કરી શક્યો એટલા માટે તમારા ખાનગી વર્ગમાં વિદ્યાર્થીઓને જે સંગીન શિક્ષણ મળે છે તે માટે જેટલું ઉંચું મત દરશાવું તેટલું થોડું છે...”

પારસીઓના આગેવાન રોજાંદા પત્ર “જામે જમશેદ”નું મત:—“...ધર્મેજી લાખાથી બેનસીય રહેલાં બાનુઓ તથા ગ્રહસ્થાને ટુંક વખતમાં ધરગતુ અગ્રેજી શીખવાના કલાસો છે જ્યાં મલાહજા અંદાજ સાથે અનુલવી સ્ત્રી શિક્ષકો તેમજ ગ્રેડ્યુએગે અંડર ગ્રેડ્યુએટ મારફતે ધણુંજ સંગીન શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. સ્કુલે જતાં વિદ્યાર્થીઓના શરૂઆતથી મેટ્રીક સુધી ખાનગી વર્ગો તથા આખા દિવસ માટેની નિશાળ ધરાવી આવી હાલતે લાવવા માટે જવાન મીં ગોળવાલાએ જર અને જોરની કશી કચાસ રાખી નથી...”

એ ઉપરાંત બીજાં ઘણાં જાહેર છાપાના તેમજ જાણીતાં આસા-મીઓનાં મત જગ્યાની તંગાસને લીધે અત્રે આપ્યાં નથી તે મંગાવી વાંચવાની એલતેમાશ છે. ફી જે કે બીજે ઠેકાણે કરતાં લગાર વધુ છે, પણ ઉપર મુજબ સાબેત થયેલું સંગીન શિક્ષણ ધ્યાનમાં લેતાં તે બહુ નજીવીજ લેખાય.

વધુ જિમત માટે લખો યા મળો:—

એરચ આર. ગોળવાલા, પ્રીનસીપલ તથા માલેક.

(કોટ-જુબાખાના સામે.)

લુક હીયર !—

તમને દાંતનો અશતો ખરો કે ?—વેલ તેનો જવાબ પછી આપજો.

૧૬૧૪ નીચલું નામ અને ઠેકાણું નોંધી લેવ—

કે જ્યાં ઓરડર જેવોજ માલ હર વખતે તથ્યાર પણ ચહડ

ઉતર સાધજનો મોટા લોટમાં મળી શકશે.

જે ઉપર ખાસ ધ્યાન ખેંચયે છીએ

આવી સખત મોંઘવારી છતાં હમેશ્વે અમારાં પોલ્ડ આમંદ કેકનો

ભાવ રતલ એકનો રૂ. ૧૧૧ રાખ્યો છે તે ફક્ત અમારા ધંધાને

વધુને વધુ આગળ વધારવાની નેમથી રાખ્યો છે. આવો

માલ આપ ભાવે તમે કેથેથી પણ મેળવી શકશો નહી,

એક ત્રાયલ બસ છે.

 ફક્ત ઉંચાજ પહેલા નંબરના માલમસાલાથી મધમધ
થતાં અતી લેહેઝતદાર

પોલ્ડ આમંદ કેકો !

રતલનો રૂ. ૧૧૧

પોલ્ડ એંડ કંપની,

બેકર્સ, કનફેક્શનર્સ અને કેટરર્સ,

૩૬૩, હોરનબી રોડ, કોટ, મુંબઈ.

જે પારસી હુનરમંદીનો મુંદર નમુનો છે મારેજ અમુને ઉતેજન

મળવું જોઈએ એવો અમે દાવો કરીએ છીએ.

બહારમામના ઓરડરો પર પુરવું ધ્યાન આપવામાં આવશે.

એકલા માલેક—મી૦ પાલનજી દી. ભગવાગર.

રેશમી કાપડ

તમારી વહુ દીકરીઓના વાગા માટે—કાંઈક ભરોસેદાર ખરીદવું હોય તો—હમારો ચીનાઈ જોપાનીશ તેમજ વીલાયતી માલ એકવાર વાપરી ખાતરી કરી લેશો.

શું હજી પણ તમારી ખાત્રી કરવાની જરૂર છે?

જવાબમાં—હમો એટલુંજ કહીશું કે જેઓ એકવાર હમારે ત્યાંથી ખરીદી કરી ગયાં છે તેઓ ફરી અને ફરીથી હમારેજ ત્યાં આવવાનું

કાંઈ પસંદ કરતાં હશે ?

કારણ કે

તેઓ કીફાયત લાવે—મનપસંદ ખરીદી કરી શકે છે.

કંપ્લેટા એન્ડ કુંપની લીમીટેડ.

૨૦૭, હોરનબી રોડ, કોટ મુંબઈ. ટેલીફોન નં ૧૮૦૦.

વે ડીંગ સા ડીઓ

હમારે ત્યાંની—રેશમ કશ્મી—આરીકામ—તેમજ શેનીલ વર્કની સાડીઓ ભરાતી બેઠ જવાની ખાસ ભલામણ કરીએ છીએ—સાડીઓ માટે સેંકડા આરટીસ્ટીક નમુનાઓ પણ હંમેશા મળશે.

મેસરશ દી. સી. ઉમરીગરની કુંઠ.

પ્રાવીઝન તથા જનરલ મરચંડસ.

કેઠ :—કોર્ક મારકીટની સામે.

અમારે ત્યાં દરેક જાતનો વેલાતી ખોરાકી સામન, જેવો કે—ગમ, જેલી, બીસ્કીટ, ચોકલેટ, પેપરમીન્ટ, શીશકામ, સોસ, શરકા વીગેરે તથા સરવે જાતના “ટોઇલેટ-રેકવીઝીટ્સ” તથા “પેન્ટ-મેદીસીન્સ” વીગેરે સામન દર મેલ સ્ટીમરમાં તાજે વેલાતથી પરભારો આવે છે તે તથા લીપટનની તથા સરવે જાતની ચાહે—કોઈ વીગેરે પણ વેપારી ભાવે કીફાયતથી મકી શકશે.

નાતાલના કેકો સાદાં

ફરમાસુ નાનખટાઇ બીસ્કીટ બનાવવાતું પુરાણું ખાતું.

મોબેદ બનાદારૂ

નાતાલના કેક, ખટાઇ સાદી તથા ખદામની, મકરૂમ, ખારી બીસ્કીટ, વાઇનકેક તથા સુરતી તાલ ખતાસા હંમેશા તૈયાર મલશે તથા વરદીથી બનાવી આપવામાં આવશે.

ભાવ કીફાયત.

માલેક-મોબેદ બનાદારૂ.

નંબર ૩૮, ગોલા લેન, કોટ-સુબઈ

મુંબઈની
ટીપટાપ
સોસાયટી
નું માર્ગદર્શક
“રેન્ડેવુ!”

બીલકુલ હાઈકલાસ
મોતેબર ફીલ્મો રજુ
કરતું મુંબઈનું સઉથી
ફાંકડું સઉથી પાદશાહી,
પીકચર હાઉસ!

“પ્રેશીઅસ”ની સીરીયલો

તો આજે સારાં ગામને મ્હોડે રમી રહેલી છે.

મનોરંજક—નીતીમાન—

ફરસ્ટ કલાસ યુનીવરસલ

ઝવાહીરો તમને અહીંજ

મળશે!

સીનેમા પ્રેશીઅસ.

ગ્રાંટરોડ
ત્રામ ટરમીનસ.

રોજ સાંજના ૪ બેલો:—

પાા; ૭; ૮ાા; ૧૦ા (સ્ટા. ટા.)

સની રવીએ આ વાગે ઇનામના એકત્રા બેલો.

હા, બા,

શું તમને અજીરણતા થાય છે?

તો દ્યોજી તેની દવા તૈયાર છે.

અય બેરાદરો,

હુકમાન હકીમનો નીચલો તુસખો જરૂર યાદ રાખજો કે:—

હલકી દવાઈ હલકો મસાલો, બલે હોય તે છાલો પાલો,
હલકી ચીજનો કરો ન કખાલો, પ્રથમ સરતો આખેર મોંઘો ચારો.

જોય :—

ત્યારે નીચલે ઠેકાણે જાયો અને માંગો.

દરેક જાતનો ધરધતુ સોજો મરીમસાલો, સરકો, અચાર તથા
દરેક બેરાકીના મોટા વેપારી

ફરતમ ખુદામોરદ મસાલાવાલા.

અગ્યારી મોહલ્લાને નાકે—ગીરગામ બેકરોડ, મુંબઈ.

— ૦૦ —
 યાદ રાખજો:—

કે આ પછોતુ નામ આજે ચાલીસ વર્ષ થયાં મસાલાના વેપારની
હારોલમાં હૈયાત રહ્યું છે.

અને તેતું કારણ,

સોજો માલ, પુરો દામ અને પ્રમાણીકપણું છે.

નકલીઆઓથી સંભાળજો.

બગીચાના શોકીનો માટે એક તક !

ફળફળાદીથી ભરાઈ ગયેલાં ઝાડો અને મેવાથી લચી પડતા દરખતોવાલા બાગ બગીચામાં રહેવામાં કાંઈ ઓરજ મળતું છે. તમારા બગલાના આગળા બગીચા અને પાછલા કંપાઉંડની જમીનને શા માટે પડતી નાંખી મુકો છો?—ઝાડાંખરાંથી શા માટે તેને ભરાઈ જવા દો છો? તરેહવાર જાતની ફુડટ અને લીલા મેવાનાં ઝાડો—ચોતરફ રોપી દેવો—તો બગલા અને બગીચાની રૈનકમાં ઓર વધારો થવા સાથ—ખાણાની ટેબલ ઉપર ખુદ ઘરની ઉગાડેલી ફુડટ રબુ થવાનો સંતોષ લઈ શકશો.

ફળફળાદીના તરેહવાર જાતનાં ઝાડોની કલમો, છેલ્લાં પચીસ વર્ષ થયાં અમો જુદી જુદી કોમના બગીચા-વાળાઓને પુરી પાડીએ છીએ.

બાર જાતની હાપુસ-ત્રણ વરસની પાયરી-ઘણાં મોટાં કદનાં ચીકુ અને બીજાં તરેહવાર જાતના ઉમદા ફળોની પાકી કલમો તૈયાર મળશે.

ભાવ ઘણાજ કીફાયત—નીચલે ઠેકાણેથી કેટલગ મંગાવો.

પી. વી. ભીલાડવાલા.

સ્ટેશન ભીલાડ.

બી. બી. એન્ડ સી. આઇ. રેલ્વે.

DAVAR'S COLLEGE OF COMMERCE.

Great Western Hotel Building, Apollo Street, Fort, BOMBAY.

Expert preparation as for the last nineteen years both personal and through post, for High Commercial Accountancy, Banking, and Secretarial appointments or practice. The Senior Commercial Examinations by the London Chamber of Commerce and the Government Auditor's Diploma Examination, a speciality.

PROSPECTUS ON APPLICATION.

અદના કે આલા,
નાના કે મોટા,
ગરીબ કે તવંગર,
એ દરેકની

ટેબલ ઉપર શું જોશો ?

કાત્રકનાજ સોડાની ખાટલી.

કાંચ ?

ફીલટડ—સ્વાદિષ્ટ—જોશદાર—સસ્તો.

વળી,

મીઠો માલ—ઉમદા એસ'સોથી ભરપુર.

કાત્રકની કુંઠ

કે.—ગીરગામ કાંદાવાડી સામે.

ટેલીફોન નંબર ૪૩૪૯.

ખાહી (ક્ષય)ના ખાસ ડોક્ટરો

તથા

દાંતના ડોક્ટર

ડૉ. એફ. એમ. શેઠના

F. A^V U., V. B.

છાતીના દરેક રોગો જડમુળથી મટાડવામાં આવે છે. દાંતમાં થતાં પડં, દાંતો પાડ્યા વગર હાલની સુધરેલી રીતે સાફ કરવામાં આવશે; તેમજ નવાં ચોકઠાં તેમજ છુટા દાંતો કીફાયતે બનાવી આપવામાં આવશે. દાંતો દરદ વગર પાડવામાં આવશે તેમજ સડેલા દાંતો ગોઠડ, કાઉન, સીલવર, પોસ્ટલેનથી જાથુકના પુરવામાં આવશે.

ટેકાણું:—

ભાયખલા, એલેકઝાંડરા ડીસપેસનરી નં. ૬ એલેકઝાંડરા ટેરેસ.

મેળાપનો વખત:—

ભાયખલા સહવારના ૮ થી ૧૨; સાંજના ૬ થી ૯.

શાહી રામસની યા શુભ અવસર માટે
રેશમી કાપડ ખરીદવાની માનીતી દુકાન.

સુધસની
તથા
ખાખાની
તેમજ
સ્વીટઝરિયેંડ
કોરો.

રેશમી

કાપડ.

ઉંચી ભરતના
સુંદર ગારાઓનું
સંગ્રહસ્થાન.

અહરથો
માટે
ઉંચી કવા-
લીટીનો
ચાચના
સીલક.

ચીનાઈ તથા જાપાનીઝ
માલનો તદ્દન નવો સ્ટોક.

કે. સી. મુલ્લાની કું.

રેશમી કાપડના વેપારી.

ખાંતી બીલ્ડીંગ, વેસ્ટ એન્ડ સીનેમા સામે,
ન્યુ ચરનીરોડ-મુંબઈ.

ગોળવાલા ફોર્ટ મેટ્રીકયુલેશન ક્લાસ.

જુદી જુદી બાબદાના જુદા જુદા એક્ષપર્ટ ટીચરસ હેઠળ ચાલતો ફોર્ટનો એકલો ખાનગી મેટ્રીકનો વર્ગ.

દર સાલ ઘણાં સંતોષકારક પરિણામો બતાવે છે.

મેથમેટીક્સમાં ખાસ પસાર થવાની ગેરંટી આપવામાં આવે છે.

સ્કુલે જતા તેમજ નહિ જતા વિદ્યાર્થીઓને દાખલ કરવામાં આવે છે.

વધુ વિગત માટે ફોર્ટ બુબાખાના સામે પ્રીનસીપલ

મીં ગોળવાલાને

લખવું યા મલવું.

પારસી કોમનો આગેવાન અઠવાડિક છાપો “કચસરે-હિંદ” શું કહે છે?:—“.....મુંબઈમાં ખાનગી વર્ગો હાલમાં ઘણા છે. અને દિન ઉગે તેમાં વધારોજ થતો જાય છે. આજ ફેટલાંક વર્ષો થયાં ફોર્ટ બુબાખાના સામે આવેલાં “ગોળવાલા ફોર્ટ ટ્યુશન ક્લાસ”ને નામે ઓળખાતાં ખાતાંએ અત્યાર આગમજ ફતેહ મેળવી પોતાની હસ્તી દરમિઆન પોતાનું ઉપોગીપણું બતાવી આપ્યું છે. મેટ્રીકનો વર્ગ દર સાલ સારાં પરિણામો બતાવે છે. આ ખાતાંમાં અસલ વારેની ચાલતી આવેલી રૂઢી પ્રમાણે છોકરાઓને માત્ર સ્કુલની સાધારણ બાબદો તથા છોકરીઓને તે ઉપરાંત ભરવા, સીવવા, ગુંથવાનું, મ્યુઝીક એટલુંજ શિખવવાથી સંતોષ ન પામતાં મનની ફેળવણી ઉપરાંત તનની ફેળવણીને માટે જે સાધનો જરૂરી ગણવામાં આવે છે, તે આમેજ કરવામાં આવેલાં છે. એ વર્ગના ઉમંગી માલેક જવાન મીં એરચ ગોળવાલાએ આત્મીક ફેળવણી ઉપર પણ પુરતું ધ્યાન આપવાની કાળજી રાખી છે...”

સંજ્ઞાપ્ત મ્યુઝીક ક્લાસ.

(સ્થાપના ૧૯૦૫.)

અભિરમેદ સ્ટ્રીટ, કોલ.

મુખ્યમંત્રી સંજ્ઞાપ્ત મ્યુઝીક ક્લાસોમાં ૧૬ વરસોથી એકઠે અવાજે વખણાયેલો અને પેહલી પંકતીનો આગેવાન મ્યુઝીક ક્લાસ આજ છે.

જ્યાં જાનુઓ અને ગ્રહસ્થોને આખા દીવસમાં કોઈપણ ટાઇમે દરેક જણને ખાસ જુદો કલાક આપી હારમોનીયમ, દીલરૂઆ, વીગેરે દરેક વાજતો ધણીજ સેહલી રીતે ટુક વખતમાં જણીતા મી. સંજ્ઞાપ્ત ધણીજ ખંત અને કાલજથી શીખવે છે.

આ ક્લાસોમાંથી શીખીને બાહર પડેલાં જાનુઓમાંથી કેટલાંક તો ખીજા ક્લાસોમાં અને કુટુંબોમાં મ્યુઝીક ટીચર તરીકે કામ કરે છે. એજ આ ખાતામાં કેવા સંગીત પ્રકારનું શીક્ષણ મલે છે તેનો અચુક પુરાવો છે.

આ સંઘનું છતાં શી દરેક જણને પરવડે એવી મધ્યમ રાખી છે.

વલી ઘેરે ખાનગી શીક્ષણ આપવા માટે ખાસ ગોઠવણ રાખી છે. વધુ ખુલાસા માટે મી. સંજ્ઞાપ્તને ઉપલે ઠેકાણે મલો આ લખો.

